

НОВА ЗЕТА

Књижевни Мјесечни Лист.

Амо живо цвећу поитајте,
Па га с' млади пуно накидајте,
Да вам путем дивно замирише,
Да вам срце за кућом уздише!

Бранко.

Што је човјек?

од

Ј. Поповића-Липовца.

Што је човјек? — Цвијет који
Благотворна киша роси,
Па га за час врући вјетар
Немилосни пламом скоси!

Што је жиће? — Борба, с добром,
Те не знаду ц'јенит људи;
Или са злом, што окуте,
Кад успије да науди!

Што је човјек на св'јету?
Зло са добром — смјеса једна,
Кап од жучи коју р'јетко
Ослачаће капља медна!

Човјек то је — ког судбина
Зла обично свуда прати,
Те га ласка, док не види
Да је вр'јеме да га смлати!

Једно само што је право:
Створи роба као цара!
Обојни поједнако
Гроб ће ладни да отвара!...

Коловратом људство иде,
На св'јету си данас први!
Сјутра онај, кога гњечи —
Једва чека да те смрви!

Покољења тако иду,
Из ништа је све постало!
Све што бјеше некад силно,
Већ га нема... све ј' пропало!...

Све је тако, слава само
Може смртног' да преживи!
— Благо оном ком' потомство
Благодари — још се диви!

* * *

Ах судбино зла, која ме
Њеко вр'јеме вјерно пратиш,
Ја те молим, што скорије
Да ме мајци земљи вратиш!

Да из праха мога ладна
Други бољи пјесник никне...
„Слава Српству! смрт тиранству!“
Ка ја пред смрт — јаче викне!...

ДРУЖИНА ПИСАЦА
BIBLIOTEKA
SRPSKOG
ЂУРЂЕ
СРНОЈЕМЉИЋ

Гилева планина
14 маја 1890 г.

„Чакавштина“ у Лубровнику.

У лањском програму дубровачке гимназије проф. М. Кушар наштампа расправу, којој је име „Чакавске особине у данашњем дубровачком дијалекту“. Ја је одмах радо и помњиво прочитах, али поред рјечи проф. Кушара остах при својој, бива да у Лубровнику цити је било нити има чакавштине. А како знам

колико се и филолози и нефилолози интересују за дубровачку „чакавштину“, то сам хтио одмах да одговорим на ту расправу проф. Кушара; па опет тога не учиних, јер се надах да ће бољи и виши латити се тога посла. Али сада нема ми већ размицања: други, који не мисле као проф. Кушар, муче, док о његовој расправи проговорише са заслуженом хвалом Народни лист у Задру и проф. Јагић из Беча — ред је дакле да се чује и друга страна.

Прије свега треба да се разумијемо што су „чакавци“, а што „штокавци“, јер ако то лијено не знамо, не можемо никако говорити о „чакавскијем“ или о „штокавскијем“ осебинама у говору којег а мјеста. — Што ја разумијем под ријечима „чакавци“ и „штокавци“, то рекох у својој расправи о чакавштини, која ми се сада штампа у ЈУГОСЛАВНА БИБЛИОТЕКА СРПСКЕ ДУБРОВНИЦЕ два различита дијалекта, у које се је дијелно наш народ већ у доба своје сеобе амо на југ. Према тому ја узимљем да су чакавске осебине, оне осебине у говору, које су већ у најстарије доба биле у чакаваца а нијесу биле у штокаваца, за које дакле можемо с разлогом казати да сачињавају битну разлику између та два дијалекта. Најглавније између њих, које се налазе већ у најстаријим чакавскијем споменицима, набројих у тој својој расправи на 108. и 109-ој страни XIII. књиге архива.

Данас то своје мишљење само у толико промијених, што још тврђе вјерујем да, како натукнух у архиву XIII, 165., већ у најстарије доба бијаше по свој прилици крајева, у

којих се штокавском (чакавском) говору налазила и по која осебина, које није било у осталијех штокаваца (чакаваца) а јест било у чакаваца (штокаваца,) — ријечју, да већ у најстарије доба бијаше посреднијех дијалеката који су, остајући иначе у заједници са осталијем штокавскијем или чакавскијем поддијалектима, у некијем се стварима од њих одвајали а пристајали уз другу половицу. Такове осебине, којим се који штокавски поддијалекат разликује од осталијех штокаваца а изједначује с чакавцима, могу се за невољу звати „чакавизмима“, премда ја са своје стране мислим, да је то исто тако мало оправдано, као кад би ко хтио н. пр. да зове „србизмом“ глас *љ* који се каткада налази у најзападнијем словеначком поддијалекту, у резижанском (у Италији), мјесто обичнога словеначкога *дј*, јер само у Срба од групе *дј* бива *љ* (исп. Микл. *vergl. gram. I², 342.*).

У опће у тому констатовану „чакавскијех“ (или штокавскијех) елемената у којем иначе штокавском (или чакавском) дијалекту треба да будемо веома опрезни, јер с једне стране штокавци у новије доба промијенише много којешта, што негда имађаху заједно с чакавцима, тако да сада штокавци имају оно што је млађе а чакавци оно што је старије (а које бијаше негда *и* штокавско *и* чакавско), а с друге стране, како су сви чакавци и сви штокавци мало по мало даље развијали свој говор, неки чакавци и неки штокавци дођоше, свак на своју руку, до истијех резултата, те тако данас имамо млађих језичнијех појава који су опет *и* чакавски *и* штокавски. То ће нам најбоље разбистрити по је-

дан примјер. — У најстарије доба и чакавци и штокавци немаху у генитиву множине дочетка — *a*; тада дакле краћи генитив бијаше и штокавски колико и чакавски. Тек с XIV. вијеком почимљу се јављати у штокаваца облици с дочетком — *a*, па тај дочетак у њих све више мах претимље, док напokon остаде сам господар, изузевши неке крајеве штокавке, гдје се још помиче по који старији генитив. Па хоћемо ли с тога рећи да је у тијех штокаваца чакавска осебина тај спорадични краћи генитив множине? Нећемо и не смијемо, већ ћемо казати: негда заједнички краћи генитив чакавци (ако се нијесу већ напола поштокавили!) сачуваше свуда, а тако га и неки штокавци придржаше у некијем појединијем приликама. — Напротив се зна да ријечи као *вода*, *жена*, *магла* и т. д. у старије се доба једнако изговараху од свих чакаваца и штокаваца *вода*, *жена*, *магла*, и т. д.; доцније знамо да скоро сви штокавци замијенише тај акценат акцентом *вѡда*, *жѡна*, *мѡгла* и т. д., док чакавци придржаше стари. Али опет у још позније доба неки чакавци и неки штокавци једнако измијенише акценат тијем ријечима те дођоше до истијех резултата: у Трогиру наиме и на стонском Рату, па у Дубровнику и у некијем жупама биотрачкога, крагујевачкога и рудничкога округа у Србији те се ријечи једнако изговарају *вѡда*, *жѡна*, *мѡгла* и т. д. Што ћемо сада? Хоћемо ли рећи да је у трогирском и рѡанском говору таки изговор „штокавска“ осебина или да је у дубровачком па донекле и у србијанском „чакавска“? ослободи боже! него ћемо рећи, да је таки изговор

осебина и некијех чакавскијех и некијех штокавскијех подиалеката, до које су, сасвим неодвисно једни од других, дошли у новије доба неки чакавци и неки штокавци.

Ја дакле мислим да не смијемо управ звати „чакавизмом“ у иначе штокавском дијалекту него само ону осебину, за коју можемо доказати, или барем с разлогом мислити, да су је неки штокавци заимали у чакаваца те њом замијенили дотадашњу штокавску осебину; н. пр. чакавизам је што се у старијих дубровачкијех писаца налази врло често *зач* а каткада *ца*, *ј* и *шѣ* мјесто *ѣ* и *шт*, *вѡда*, *жѡна* мјесто *узети* и т. д., а напротив штокавизам је н. пр. у спљецком дијалекту *зашто*, *језик*, *вѡда*, и т. д., мјесто *зач*, *јазик*, *водѡ* и т. д., јер Сплѣћани то научише од својих сусједа штокаваца.

Ето у овом питању ја се држим тијех начела! а којих се држи проф. Курџић? Не вѣст. своје расправе он вели ово: „Од ових особина што смо истакнули те има дубровачки дијалекат, њеке биће постале дашто утјецајем талијанскога језика, друге биле су отирије познате цијеломе нашем народу а за њеке опет прилика је да су се развиле на западу у новије вријеме. Али по том не слиједи зар да то нијесу чакавске особине, јер кад бисмо чакавштину хтјели одузети аркаизме, италијанизме и више или мање раширене локализме, тога би дијалекта нестало, јер међу њим и штокавштином не би тад било већих разлика но што је н. пр. међу херцеговачким и србијанским, међу дубровачким и босанским начином говора. Особине којим се чакавско нарјечје разликује

од штокавског а које би могле бити праистаре у језику, могу се на прсте избројити“.

Регби дакле да проф. Кушар узимље да „чакавщина“ и „штокавщина“ нијесу два дијалекта поријетлом различита, да нијесу дакле почетак и извор различитому развиту нашега језика, већ напротив посљедица и резултат тога различитога развита. То ми он и потврди мало времена пошто би штампана његова расправа у писму гдје ми вели: „Ја нагињем ипак више мишљењу, да су Хрвати и Срби у почетку били једно исто племе и да су особитости чакавске све више или мање плод млађих времена“.

Ето проф. Кушар нагиње мишљењу које је сасвим противно мому, па могло би бити да има он право, јер ни ја ни он нијесмо слушали говорити Србе и Хрвате VII. до XII. вијека нити смо видјели споменика писатијех народнијех језиком у то доба! Али опет хоћу да му нешто приговорим: кад он нагиње више мишљењу да су Хрвати и Срби поријетлом једно племе (дакле старином један главни дијалекат а не два), с којег разлога он зове „чакавском“ осебином рецимо неки старији облик који он налази у чакаваца и у некијех штокаваца? с којег разлога он надаље зове „чакавском“ осебином појав у језику, за који он узимље да је постао по талијанском утјецају, те га према тому и налази само у чакаваца и у приморскијех штокаваца, који су једнако били под упливом талијанштине? с којег разлога он зове „чакавском“ осебином ријеч, коју налази у чакаваца и у некојих штокаваца, а за коју не мисли да су је

ови штокавци у чакаваца заимали, већ је од старине и они исто тако говорили као и чакавци? с којег разлога напоскон старији облик, који једном бијаше познат цијелому нашем народу а сада се сачувао само у чакаваца и у Дубровнику, он зове „чакавском осебином“, а не зове истијем именом други старији облик, који се је сачувао у чакаваца и у некијех „чистијех“ штокаваца а нема га у нечистијех штокаваца, у Дубровчана и у другијех приморскијех штокаваца? бива, с којег му је разлога „чакавизам“ старји генитив множине, који се говори од чакаваца и у Дубровнику у некијем приликама, а није му чакавизам старији датив, инструментал и локатив, који се говори од чакаваца а кадга и од екаваца на истоку? Разлога доиста нема никаква! то значи, како се мени чини — а нека ми не замјери проф. Кушар! — самовољно трипати уједно све што се нађе особито у чакаваца и у западнијех и јужнијех штокаваца, па тој чудној мјешанији, састављеној од старинскијех, словеначкијех (како мисли проф. Кушар), талијанскијех и млађих елемената, надијевати име „чакавщина“. Па напоскон и то би се могло допустити, али тада онај који не вјерује да су чакавщина и штокавщина два поријетлом различита дијалекта, мора да јасно и бистро рече: мени „чакавщина“ није особит дијалекат нашега језика већ скуп свих старинскијех, подмлађенијех, словеначкијех и талијанскијех елемената ма у којем се крају нашега народа појављали. Тада се можемо опет разумјети, јер како знам да под ријечју „архаизам“ могу звати све оно што је старије од онога што говори

већина народа, па говорило се то у Истри или у Србији, у Славонији или у Зети, тако ћу знати да под ријечју „чакавизам“ или „чакавска особина“ смијем звати и сваки архаизам и сваки млађи облик и сваки зловеначки и сваки талијански елемент, што за њега већина народа не зна.

Напокон може бити да то проф. Кушар и мисли, а тада радо му признајем да су особине дубровачкога говора, којим се он бави, доиста у том смислу „чакавске“ особине, али тада треба да и он мени призна, да нема „чистих“ штокаваца, јер нема никаква поддиалекта нашега језика, који не би био донекле натруњен тијем елементима. —

Друго, о чему треба да проговорим прије него ли речем коју о „чакавскијем“ особинама дубровачкијем, јесу западни и јужни штокавци, које мало прије споменух, а треба да то учиним, јер по мојему мишљењу и то је начелно питање, које треба ријешити прије но се заподјене разговор о ситницама. — Проф. Кушар у опасности на стр. 7. вели ово: „Могуће да међу тим (т. ј. дубровачким) особинама има и по која те је позната и осталим штокавцима, навластито међу ријечима, и по том да није чакавизам; али да се ово пошљедње узмогне казати о којој особини, треба да јој има потврде код чистих штокаваца, какви су н. пр. Херцеговци, Србијанци и т. д., јер су штокавци икавци и остали приморски штокавци сви под сумњом да су некад били чакавци“. То је голема сумња, јер пада не само на штокавце у сјеверној Далмацији и у приморју хрвацкому него и на Славонце и на негдашње

Граничаре и на мухамедовце и католике скоро по цијелој Босни и сјеверној Херцеговини и на Бокеле и на Црногорце! Ма, питам ја, чиме се поткрепљује та сумња? Да, то се врло лако изрече: „сви су икавски и приморски штокавци под сумњом да су некад били чакавци;“ та се ријеч може и врло згодно употребити, јер човјек, кад наиђе у тијех штокаваца на штогод, што има у чакаваца а нема у „чистијех“ штокаваца, може слободно рећи: аха! и ово поткрепљује сумњу да су ови штокавци били некад чакавци. Али ја опет питам — не за сјеверну Далмацију, хрв. приморје и западну Босну, јер сам и ја увјерен да се је у старије доба ту да говорило чакавски, па сам изнио свједочанства тому у Јагићеву архиву XIII, 184—198. — него питам што даје икому право да сумња о штокавцима осталијех икаваца по Босни и Славонији и јакаваца у јужној Далмацији и Црној Гори, када сви споменици, који су у тијем крајевима писани (а имамо их већ из XII. вијека, а то је највећа старина до које можемо допријети!), исто су тако писани као што су херцеговачки и србијански, то јест чисто штокавски? Док се дакле не изнесу разлози, с којих смијемо сумњати о штокавцима тијех крајева посвједоченој од најстаријега времена, ја ћу још слободније казати: та „сумња“ нема никаква темеља те не може да обори истину, да су Славонци, Бошњаци, Поднеретвани и Црногорци били и у старије доба штокавци као што су сада. — Једно само молим, да се не износе само имена великијех славенскијех филолога који исто *сумњају*: ја знам

да Миклошић збиља то мисли за икавце, али је он у тому вјероввао Вуку, те се за њим и повео. Миклошић одавна у своје име једнако тврди да су чакавштина и штокавштина два различита диалекта, паче два различита језика, па му опет проф. Кушар не вјерује; нека буде дакле и мени допуштено не вјеровати овој његовој, управ Вуковој, сумњи о икавцима. И још једном дакле вељу: нека се изнесу *разлози* тој сумњи. — Напротив и ја сам ш њим да су штокавци икавци у сјеверној Далмацији, хрв. Приморју и западној Босни под сумњом да су негда били чакавци, па стога баш нећу се нигда на њих позивати, премда мислим да би и овдје требало лијено разликовати старосједиоце од досељеника из штокавских крајева.

Пошто сам и с ове стране показао како ја стојим према питању чакавштине и штокавштине, да видимо изближе саме „чакавске“ осебине у дубровачком говору.

Како проф. Кушар и ја различито гледамо на ову ствар, то се може врло лако догодити да нешто њему буде „чакавском“ осебином што мени није никако. Стога ја ћу само разбистрити, гдје је потреба, осебине, о којим он говори, а донекле ћу их мјерити о мјеру коју је он сам ударио „чакавскијем“ осебинама. Ту мјеру проф. Кушара треба опет споменути, јер ће ми више пута добро послужити: осебина у дубровачком диалекту, вели проф. Кушар, која је позната и осталим штокавцима, није чакавизам. Он доиста стеже ту мјеру тим што се не задовољава потврдом у икавскијех и приморскијех штокаваца,

већ иште потврде у „чистијех“ штокаваца, т. ј. по његову у Херцеговаца, Србијанаца и т. д. То стезање ја никако не могу оправдати, јер опет вељу: пука сумња без доказа и без разлога не може ма баш ни мало уздрмати истином, да наиме од најстаријега времена икавци у Босни (осим западне) и Херцеговини и јекавци у јужној Далмацији, Црној Гори и Зети ницу штокавски па тако данданае и говоре.

Проф. Кушар спомиње прије свега икавске облике те их узимље као прву „чакавску“ осебину, јер „познато је да по мишљењу проф. Миклошића икавски је говор најтврђи знак чакавштине (стр. 4).“ Колико је мени познато Миклошић не говори баш да је икавштина „најтврђи знак чакавштине;“ он само ово вели: „ко успореди вијести Константина Порфирогенита о насељу Хрвата и Срба с географскијем раширењем ијекаваца и икаваца, наћиће мишљењу (wird geneigt sein anzunehmen) да су ови други Константинови Хрвати, а они први да су Срби (vergl. учат. I-g, 382).“, т. ј. (како Миклошић мисли) да су икавци — чакавци а да су ијекавци — штокавци. — Али тому се Миклошићеву нагађању може слабо вјеровати, прије свега јер баш Порфирогенитове границе Хрвата (чакаваца) никако се не слажу с границама икавскога говора, док се икавски говори преко тијех граница на Брачу, на Хвару, на Корчули, на Рату, у приморју од Цетине до Неретве, од многијех католика и мухамедоваца по сјеверној Херцеговини и по средишњој и источној Босни, па у источној Славонији; не може се надаље тому вјеровати, јер

латинске листине хрватскијех владара од X.—XII. вијека у славенскијем ријечима, што се у њима налазе, увијек пишу *e* мјесто старог *ѣ*, а тек доцнији пријениси имају *и* (исп. Јагићеве ријечи у његову архиву IV, 405, 406, 489, 490.), па (то могу са своје стране придодати) пошто и сви босански, херцеговачки и дубровачки споменици писани XII. и XIII. вијека такође јасно кажу, да се је тада у тијем крајевима говорило *e* мјесто познијег *и* или *је*, то се напротив може с много више разлога рећи да смо у најстарије доба сви — и штокавци и чакавци — говорили *e* т. ј. управ *eⁱ* мјесто старог *ѣ*, па да се је тек иза XIII. вијека то *eⁱ* у некијех штокаваца (у Србији, Војводини и т. д.) и у некијех чакаваца (у Истри и хрв. приморју) осушило у чисто *e*, у другијем збило у *и* (у икавскијех штокаваца и у икавскијех чакаваца), а напосокон да се је у трећих раширило у *је* (ије), а то су штокавци јекавци и чакавци на Ластову, који су такође јекавци.

Него то све рекох само да се види да имам добријех разлога, с којих не могу допустити да се икавштина узме као „најтврђи“ знак чакавштине. Али управ за овај посао тога нијесам ни требао: мени је доста мјера проф. Кушара. Колико икавскијех облика има у данашњем (о њему сада говоримо!) дубровачком дијалекту? Проф. Кушар набраја њих шест: приједлоге прид, прико, префике при — па адвербе оди, гори, доли. Ја ћу му помоћи па ћу му казати да има још прима и онди; паче он је имао амо узети и партиципе видно, летио и т. д., јер

само други штокавци, који су под оном горе споменутом сумњом, тако говоре, док „чисти“ штокавци говоре виђео, лећео и т. д., ако су јекавци, а видео, летео ако су екавци. Него све то мени не смета, јер мени икавштина није знак чакавштине и јер мени и западни су јекавци. (Бокељи, Црногорци, Зећани, уз Дубровчане) прави штокавци; али то не би имало сметати ни проф. Кушару, јер се икавски облици налазе и у „чистијех“ штокаваца, а што се може потврдити у чистијех штокаваца — немојмо заборавити! — то није чакавизам! Да потврдимо! екавци у Војводини говоре: лѣ (лѣ), дѣ (гдѣ), нисам, сикира, прикор, гвиздо, гријота (грѣхота), а можебит још којешта, што ја нијесам имао прилике да чујем и забиљежим. Неке од тијех облика говоре и екавци у Србији, а свакако већина екаваца говори мени, теби, себи и глави, руци, ноzi, и т. д. оним; још ово задње може се рећи да су аналогije (као што и јесу) према другијем облицима гдје је *и* на својему мјесту, али нисам, сикира, ди и т. д. нијесу никакве аналогije већ прави икавски облици. Дакле и „чисти“ штокавци мијешају у некијем приликама своју екавштину с икавштином, па стога није „чакавска“ особина дубровачкога дијалекта, што се и у њему опет у некијем приликама мијеша јекавштину с икавштином.

Али проф. Кушар говори и о прошлости те износи још два доказа (трећи су му доказ икавски облици што се дандасе говоре), да је у Дубровнику отприје владала икавштина; један су му доказ ријечи као пастијер, куцјена, лијера, ба-

рјело, гдје је (ије) стоји мјесто гласа *и* или *ѡ* (а не мјесто *ѡ*) или мјесто талијанскога *i*; ¹⁾ а други доказ — што у Дубровнику испред *је*, које је постало од *ѡ*, понајвише не бивају никакве промјене консонанта н. пр. дјетета, тјешити, њемица, слјепоћа а не ђетета, ђешити, њемица, шљепоћа како што је у Херцеговини. — Та два доказа слабо доказују оно што би проф. Кушар желио да докажу: први појав може се и друговачије тумачити, а они други доказује једноставно, да су Дубровчани нешто доцније од Херцеговаца стали мијењати консонанте испред тога *је*. То смо одавна знали, како што знамо да су и Херцеговци и Бокељи и Црногорци до не много времена назад исто тако изговарали као што сада изговарају Дубровчани та хвала богу у свачему треба да неко буде први а онет неко други! Та два „доказа“ дакле веома слабо или баш ништа не помажу. То говорим, јер мислим да је то тако, а никако не иштем да истријесим икавштину из дубровачке прошлости. Напротив излази из старије дубровачке прозе (пјесници су много којешта писали што нијесу говорили!), да у старије вријеме у Дубровнику бијаше још више икавштине него ли је има сада, и ако се је та икавштина, како се мени чини, развила из још старије екавштине. С друге стране не би смио ни проф. Кушар заборавити, да старија дубровачка проза јасно свједочи, да се у Дубровнику у старије доба у некијем приликама мјесто садашњега *и* говорило и *је* (ије). Него не разумијем како је проф. Кушар овом приликом могао рећи: „ду-

1) У Боци се такођер говори: купјена п барјело (■ барио, барјела.) У.

бровачки облици приказују нам први степен у пријелазу икавштине на јекавштину, херцеговачки други“? дакле и Херцеговци су некад били икавци? а кад је и у њих био тај „најтврђи“ знак чакавштине, то су ваљда и они под сумњом да су некад били чакавци? а ако нијесу под том сумњом (како што проф. Кушару збиља нијесу), то онда значи — ако се гледа ствар баш са гледишта проф. Кушара — да икавштина није „најтврђи“ знак чакавштине, паче да није никакав!

У чакавске осебине броји проф. Кушар и то, што се у Дубровнику никада не изоставља *ѡ* гдје му је мјесто, и што се говори кретјански мјесто кршћански. Кретјански (христјански) говорили смо некад сви и штокавци и чакавци, а можебит да у Дубровнику још тако говори које старо чељаде; ми млађи говоримо само кршћански. А што се гласа *ѡ* тиче, кад се зна — 1) да су га у старије доба правилно изговарали сви штокавци као што и чакавци — 2) да га још данданас у многијем рјечима изговарају Бокељи, Црногорци, Зећани, и варошани по Босни — кад се то двоје зна, то заиста није слободно казати, да је правилно изговарање гласа *ѡ* чакавска осебина, тијем више што има и чакаваца који га правилно не изговарају.

Од млађих појава у гласовима, што их спомиње проф. Кушар, на крају рјечи мјесто *ѡ* изговарају *и* (рукон, седан и т. д.) и Бокељи и Бошњаци у Рами (Vladić, уср. о Рами 5.); мјесто *ѡ* чује се *ј* (јубав, боје) и по Боци и по Црној Гори ¹⁾ и у Рами; *ѡ* мјесто *ѡ* (*љуски*, *госпоски*) може се чути

1) Исп. Вук, посл. XXXVI. и 56. страну мојега издања Горскога Вијенца.

и по Боци; исто тако по Боци се говори секрва, србјети, сраб, црљен као у Дубровнику. А пошто о чистоћи штокавицине по Боци, Црној Гори и средњој Босни нема разлога да сумњамо (а има врло добра да у њу вјерујемо!), то ти појави нијесу чакавске осебине, већ млађе промјене у језику, до којих дођоше и чакавци и штокавци на западу.

Остаје изговарање групе *ик* као *ик* (машка, дубровашки) и мукло изговарање дугога *а*. То двоје не могу потврдити да има у којих другијех штокаваца ¹⁾; али и то двоје треба тумачити као оно мало прије, јер сам увјерен да ни проф. Кушар не мисли да је то двоје дошло у Дубровник услјед утјецаја с чакавске стране. А треба и то упамтити, да Будмани (дубр. дијал. 12.) тврди да се муклога изговора дугога *а* већина Дубровчана чува, дапаче му се смије!

Пређимо к облицима! Кратки генитив множине (стотин, тисућ, баријел) није чакавска осебина, јер се и по Боци и по Црној Гори говори пет стотин, пет хиљад, пет пут, а по свој прилици и још даље према истоку: у акад. рјечнику (III, 598) стоје ови примјери из нар. пјесама: триест хиљад, девет иљад. Свакако тај је кратки генитив и у штокаваца био негда правилном. — Генитиве пак на *и* у мушкијех именица боље је не спомињати, јер ако се у Дубровнику говори вечери, поздраву, пандрави, којих ваљда нема у чисти-

јех штокаваца, то опет чисти штокавци имају много више таквијех генитива него ли Дубровчани: пути, гости, нокти, мјесеци, прсти, сахати, хвати, динари (Даничић, облици ⁴ 10.). Паче мени се чини да има мало чакаваца, који имају баш таквијех генитива, већ у њих су обичнији такви генитиви на — *ик*; а говори ли се збиља у којем чакавском крају вечери, поздраву а особито пандрави?

И стари акузативи на *и* нијесу још сасвим ишчезли између штокаваца, па ако се у Дубровнику још чује (али биће само од старца) људи, мрави, црви, то је исто као што се у Боци и у Црној Гори говори дневи и гости (Даничић, облици ⁴ 10. 11.). Дакле и то је стари акузатив, који се још помиче у некијех чакаваца и у некијех штокаваца, па с тога проф. Кушар нема право што га зове „старим чакавским акузативом“.

Ни компаративи на — *ши* не могу се бројити у чакавске осебине. Да сви штокавци говоре љепши, лакши, мекши, то зна и проф. Кушар. Паче чакавци у Далмацији (осим можебит сјевернијех отока) не знаду за такви компаратив већ говоре липји, мекји, лагји. Што се дакле у Дубровнику осим она три горња примјера још говори и групши, то се може звати којим год именом, само се не смије звати „чакавском“ осебином. Али има још бољи разлог баш према мишљењу проф. Кушара: усред Србије, у јагодинском округу, говоре и живши, скупши, кривши, тупши (Милићевић, кнеж. Србија 213.). ¹⁾

1) Г. Ј. Куба у VIII књизи свога дјела *Slovanstvo ve svuch zvezeh*, који је јесенас пропутовао сјеверно источне крајеве Црне Горе, штампао је један дио туда покуљенијех пјесама, у којима се наводи јунашке главе и њевојашко грло. У.

1) Г. Куба забиљежио је у истом свом дјелу бјелине у пјесмама скупљенијем по Васојевићима и око Колашина, па знам да се чује туда и црпше. У.

Ни облици чигов, почмем (од почети), терем (од трти) нијесу чакавске осебине, јер ми се потврђује да се могу чути и по Боци и по Црној Гори, а можебит и још даље.²⁾ — Проф. Кушар броји амо и то, што у Дубровнику уз часа нема млађега облика чега а уз инфините као макнути, дигнути и т. д., нема опет млађих облика маћи, дићи и т. д., а то јер ни чакавци немају чега а слабо су им познати таки краћи инфинити. Прије свега ја бих се окладио, да се и у Дубровнику може чути чега и дићи — али пустимо то! Него није истина да чакавци не говоре чега уз часа: има га наче у чакаваца и у јужној и у средњој Далмацији и на копну и по острвима. Пошто дакле и чакавци имају чега, на пошто сам проф. Кушар признаје да су и чакавцима познати облици као дићи, извићи и т. д. (а то могу и ја потврдити), то одатле слиједи (ако збиља у Дубровнику нема такијех облика!), да се с те стране дубровачки диалекат разликује и од осталијех штокаваца и од чакаваца, али нишопшто да су то чакавске осебине! — Никако пак није „чакавска“ осебина што се у инфиниту врло често изоставља задње *и*: то обично бива и у јагодинском и у крушевачком округу у Србији (Милићевић, кнеж. Србија 213.765.).

Остају нам дакле једино облици овега, овему; онега, онему; тега, тему мјесто овога, овому и т. д., којих доиста, колико је мени познато, нема ни у којем другом штокавском крају. Али погледајмо ствар из ближе! Старе дубровачке листине XIII.—XV. вијека имају само правилне облике овога, овому и т. д.,

а тек дубровачки писци и пјесници XVI. и XVII. вијека уз те правилне облике имају и млађе овега, овему и т. д. (Даничић, истор. облика 158. 163. 178.) Према мишљењу проф. Кушара дакле Дубровчани су с ове стране у старије доба били бољи штокавци него ли су сада! Али опет поред тога данашњи дубровачки облици овега, овему и т. д., могли би се звати чакавском осебином, кад су познати само чакавцима а нијесу осталијем штокавцима. Ја напротив мислим да се Дубровчани у томе не поведоше за чакавцима већ ударише о себи тијем путем, а у тој мисли ме поткрјепљује, што видим да чакавци наставише изједначивање тврдијех основа с мекијем и у другијех замјеница и у придјева (једнега, свакега и т. д. добремену и т. д.), док Дубровчани осташе при горе поменутијем облицима овега, овему и т. д. Тако за цијело није чакавски уједнајнити се може звати чакавском осебином, што се у Србији, у јагодинском округу, говори добрем човеку, у поцепанем гуњу (Милић, Срб. 213.).

Из синтаксе проф. Кушар спомиње три ствари: инструментал с приједлогом *с* и кад значи оруђе (и. пр. резат с ножом), погрешне конструкције, као чега се често види (мјесто он се често види) и инфинитив уз многе глаголе, уз које чисти штокавци узимљу да с определијељеним начином (и. пр. хоћу ријети мјесто хоћу да речем). — Оно прво није чакавска осебина, јер се иста погрешка чује по Боци и у Црној Гори, а и Даничић наводи у својој синтакси на стр. 602. 603. неколико примјера из народнијех пје-

2)Истина је!

сама, гдје се исто то налази (н. пр. са сувијем окићену златом; е крви њему књигу запечатити и т. д.). Ни оно друго није чакавска осебина, него се тако нагрђује језик и у чакавском хрвацком приморју и у штокавском Дубровнику под утјецајем талијанскога језика, који и амо и тамо једнако дјелује. Напокон ни оно треће није чакавска осебина, јер су и чакавцима и штокавцима (а ш њима и Дубровчанима) од старине познате обје конструкције, само штокавци и приморски штокавци воле инфинитивну конструкцију по свој прилици опет према талијанском језику, који у таквом приликама има редовито инфинит.

У благо ме је скоро страх дирнути, јер ко може казати ма за коју нашу ријеч да се у којем крају не говори? колико има крајева, којих нам је благо лијепо познато? Добро је дакле ако ко може утврдити за коју ријеч, да се говори у којем крају или у којем мјесту! Свакако покушају! Жао ми је само што се дослије нијесам бавио овим питањем те не могу потврдити, да су и „чакавске“ ријечи проф. Кушара понајвише и штокавске, већ само свједочанством неколицине Бокеља, што су овдје у Сплету, а мало коју и из штампанијех књига. Бо у ријечи јербо чује се у Боци, у Војводини (Вук, рјечн. в. в. бо), а има га и у нар. пјесми: од Сиња бо ... до Будима (акад. рјечн. I, 462); — дажд говори се и у Боци, у Црној Гори (Вук, нар. пословице 172.), налази се три пута у Вуковијем нар. пјесмама и у Бошњака Дивковића (акад. рјечн.); даждјети у Боци, у Дивковића (акад. рјечн.); осим тога дажда у нар. пјесм. и прип., Дажданско и Даждарево у Босни, даждевица у Сарајеву, даж-

диц у нар. пјесм. (акад. рјечн.); — дјевојка=слушкиња, у Боци; — драг=скуп, у Боци; у Славонији и у Јекаваца у Лици (акад. рјечн.), по југозап. крајевима (Вук. рјечн.); — годиште=година, у Боци; осим тога у србијанскијем споменицима, у Бошњака, Славонаца и у нар. посл. (акад. рј.); — гулити=чупати, у Боци; у Бошњака, у Јекаваца у Лици (акад. рј.); греб у Босни и у нар. пјесми (акад. рј.)¹⁾; хитати (ухитити)=хватати (ухватити), у Боци (фитати) и у Бошњака (акад. рј.); ходити=доћи н. пр. ходи амо веома се често говори у свим штокав. крајевима (акад. рјечн. III, 644.); исто се тако находи у свих штокаваца исти глагол састављен с приједлозима н. пр. доходити, заходити и т. д.=долазити, залазити и т. д. (Вуков и акад. рјечн.); — искати=тражити, у Боци; мали, мала=мунко, женско дијете у Боци; — мука=брашно, у Боци, али мучњак говоре и хришћани у Србији (Вук. рј.), по чему се види да се је и сама ријеч мука негда говорила и у Србији, а то за сада могу потврдити србијанском листином из XIII. вијека, у којој се доиста налази баш мука=брашно (Микл. monim. serb. 52.); — пећар=пекар, у Боци; — товар=магарац, у Боци; — третика=треска у Боци; — убоги=сиромаш, у Боци, а у богац је опћа штокав. ријеч (Вук. рј.); у старијим споменицима (и србијанскијем!) убог се налази често (Даничић рјечн.); — удрити=ударити, у Боци и Црној Гори; — ура=сахат, у Боци и Црној Гори; за привоњати=примирирати Вук

1) Има и у старијем србијанскијем листовима гребан и гребник (Даничић. рјечн.).

доиста биљежи да је чуо у Дубровнику, али опет у њега има да се говори воњ, воња, воњати уопће по запад. крајевима, напосе воња има у Црној Гори (Гор. Вијенац 1251.).

Ето већ ту имамо доста свједочанства из штокавских крајева, што доказују да „чакавске“ ријечи проф. Кушара већим дијелом нијесу никако чакавске већ заједничке обам диалектима; а да се боље познаду штокавски подиалекти и да се помњивије потражи по писанијем књигама, нашло би их се још више! ¹⁾ — А кад одбијемо те ријечи, што још остаје? остаје још мледан (и смледњети), нарести (и узрести), скула, ошљи, туст и зрцало. Него ако нема у других штокаваца баш туст и ошљи (а те обје ријечи бојим се да се неће нигда чути у Дубровнику!), то има тушта, туште у Црној Гори и тушт у Керцеговини (Вук. рј.), па ошљача у Боци (Вук. рј.), Ошљане у Србији (Државопис Србије XVI, 48) а у старије доба и Ошљак (Даничић. рј.), који су облици постали од истијех основа од којих су и туст и ошљи. Што се пак тиче облика нарестао, за којег проф. Кушар тврди да га је чуо од правога Дубровчанина (а да од кога је тада чуо узрести?), то ја, проговоривши о тому с проф. Будмани, мислим да се је у тому и проф. Кушар преварио, као што се је Вук преварио када рече (у Ковчежићу 19.), да је слушао у Дубровнику рестем мјесто растем и вребац мјесто врабац, и кад у рјечнику забиљежи да се у Дубровнику говори тјеца мјесто тица! Па напосокон може бити да је проф. Кушар чуо један пут од једнога

1) И колико, бар по Боци и Црној Гори! У.

правога Дубровчанина нарестао мјесто нарасто, али да се није и тому свједоку проф. Кушара догодило, што и мени кад једном рекох пријатељу Дубровчанину Јере! мјесто Јеро!, — како оно прво тако често чујем овдје у Сплѣту? Још се смијем кад се сјетим како се на ме мој Дубровчанин ражљутно „што га зовем по спљеску а не по дубровашку!“ Е доиста није доста чути коју ријеч један пут од једнога чељадета, особито кад је мала разлика а велика знаменитост ријечи што се тражи! — И тако је број „чакавских ријечи проф. Кушара спао на три цигле: мледан, зрцало, скула; ¹⁾ па и од њих и чакавцима је прва слабо позната — ја сам је могао констатовати само на Ластову и на Рату — а задња је према обичнијем правилима, по којим се и у чакавца и штокаваца у приморју мијењају талијанске ријечи, док загорски облик школа по свој прилици није узет из талијанскога.

Задња „чакавска“ осебина проф. Кушара, т. ј. по гдјекоји акценат као водѣ, горѣ што се може чути по отоцима дубровачкијем, чисто ме је зачудила! А зачудила ме је, јер знам да је проф. Кушару познато да то није чакавски акценат, како га он зове, већ старији акценат и чакавски и штокавски; и да му је такође познато да се с тијем старијем акцентом још данданас говори, не само по Боци и Црној Гори (то би могли не бити „чисти“ штокавци!), него и усред Србије по цијелому Поморављу, гдје и по свједочанству проф. Кушара живу „чисти“ штокавци! а кад није чакавизам оно што

1) Ја сам одиста и у Боци слушао кат-кад од старијих особа и мледан, много више зрцало.

има и у Србији, зашто без потребе спомињати и тај старији акценат као двадесет и другу „чакавску“ осебину у дубровачком дијалекту?

* * *

И тако смо прегледали све „чакавске“ осебине проф. Кушара. Излази из свега да велика већина између њих и данданас су познате и другијем штокавцима, да се дакле не смију никако звати „чакавскијем“. Само неколицина: мукли изговор дугога а; 2) машка, дубровашки и т. д. мјесто мачка, дубровачки и т. д.; 3) овега, овему и т. д. мјесто овога, овому и т. д.; 4) мледан, зрцало, скула мјесто мршав, огледало, школа нијесу познате другијем штокавцима¹⁾, — па се онет, како ја мислим, не смију бројити у искључиво чакавске осебине, јер их Дубровчани без сумње нијесу у чакаваца заимали, него треба рећи да су то осебине енеријех и чакавскијех подиалеката (јер не знаду нити сви чакавци за сваку) и штокавскога подијалекта у Дубровнику. — Из овога слиједи да ће да доиста садашњи дубровачки дијалекат, не само не потврђује мисао да се је у старије доба у Дубровнику говорило чакавски, већ напротив својом чистом штокавштином даје јак аргуменат, који потврђује мисао да се у Дубровнику увијек говорило штокавски — а то сам, уфам, доказао у трећему дијелу своје радње о чакавштини, који ће изаћи у идућој свесци Јагићева архива.

Како у свакој ствари тако и у овој бојим се да неће свак бити са мном, па ће се ваљда наћи ко ће одговорити мени, како што ја одговорих проф. Кушару. Свакако, ако се нађе, молим га да ми прије свега

1) Видјели смо, да јесу већина.

У.

чисто и бистро одговори на ових пет питања:

1) ко се има звати чакавцем а ко штокавцем?

2) који су „чисти“ штокавци а који под сумњом да су негда били чакавци?

3) који су разлози с којих се смије сумњати да су сви штокавци икавци и приморски јекавци били негда чакавци?

4) у којем ће се случају звати „чакавском“ осебином нека осебина, која је позната само чакавцима и једному дијелу штокаваца?

5) хоће ли се напokon звати „чакавском“ или „штокавском“ осебином нека осебина, која је само позната једному дијелу чакаваца и једному дијелу штокаваца?

А пријека је потреба да се о тому разумијемо, јер ако ко не каже бистро и чисто, што су њему „чакавци“ а што „чакавске осебине“, не можемо контролисати, да ли изводи своје закључке логички и консеквентно. Треба својим начелима — а у сваком спорном питању то је оно, на што треба гледати: људи се могу препирати што се не слажу у начелима, јер сваки човјек има своја начела и своје мисли, али сви људи заједно немаду него једну те исту логику!

У то име ја захваљујем као Дубровчанин и као филолог проф. Кушару, што је проговорио о неким осебинама у дијалекту мојега милога Дубровника, и ако се ни мало не слажем с његовијем циљем, а бићу и свакому другому харан, који помогне ријешити ово питање, о којему се дослије много говорило али веома мало разложило!

У Сплиту, 4 новембра 1890.

Др. Милан Решетар.

ДЈЕВОЈКА СПРАВЉЕНИЦА

или

Све на стару

Збитије

при почетку XVI вијека у Дубровнику

сачињено Никша Гради.

ДЈЕЈСТВО ТРЕЋЕ.

Прво јављење.

Велика дворана у палачи Минчетића
Антун Дебов Минчетић, Маро Волцов Дарса
и Луко Ников Бобали.

Маро В.

На твој позив, ево похрлисмо:
Што је ново? — Јел из Базилеје
Теби ваљда Стојковић писао,
Да нам Павле Пети са сабором
Васељенским већ напокон молбу
Услишао, да свуда нам буде
На истоку просто е невјернијем
Трговање?

Луко Н.

То би у велике
Нама било од користи. Орхан
Већ одавна допушта нам ићи
По цијелој држави његовој
А за вр'јеме рата да све лађе
Његовијех душмана узмогну
Заклон наћи у нашим лукама.

Антун Д.

Племенита 'простите господо!
Што вас позвах сад на пречац. Мени
Пише добри наш Стојковић, да ће
Све нам молбе услишати свети
Отац Павле, и да за то, малом
Вијећу је лист одређен справан
Већ одавна, и да ће до брзо
Овдје стигнут. Али вас код мене
Сад окупих, да се ми тројица,
Ми државни опекарници, послом
Још старијем бавимо.

Маро В.

Па кажав
Може бити тај посао?

Антун Д.

Знате,
Како младост најпрва је брига
У озбиљној држави, а навлаш
Те властела владају. На млађем
Да остане свијет је природе
Строги закон.

Маро В.

Крјепко утувјено
Увјерење, да смо мимо друге
Изврснији, једино нас држи
На господству.

Луко Н.

Слабости обичне
Људског срца, страсти разуздане
Уништит нам треба, ил затајит
Барем тако, да ни из далека
Не посумња нико.

Антун Д.

А када би
Властески син слушкињу коју
Заволио просту, па са њоме
Хтио у брак да ступи?

Луко В.

Тог прије
Земљина би имала прогутат,
Да се име њему не спомене
До вијека, него да с окаља
Образ рода, а свјетлост потамни
Свој господи.

Антун Д.

Тако одејекосмо
Једногласно дакле, ми чувари
Неуморни овога прејасног
Отачества нашег.

Маро В.

И пресуда
Ова на мах нек е' изврши, само
Ако момче прије добровољно
Своју дужност не припозна, њојзи
Те се он'час не покори.

Антун Д.

Божо!
Зови у пут Фра Сабу. (Божо улази па
одмах оде.)

Јављење друго.

Фра Сабо и пређашњи.

Антун Д.

Јеси ли

Мој Фра Сабо Кати говорио?
У дворској ми црквици јели све
Већ приправно за брак?

Фра Сабо.

Да наведем

Би ми лако Катџу на ње дужност,
И је златно дијете. Онамо
Чека она са Крестом.

Антун Д.

Нек оба

К мени дођу. (Фра Сабо излази).

Јављење треће.

Кресто, Кате мала и пређашњи.

Антун Д.

Ево их!

Кресто.

Госпџу!

Ми смо дошли.

Антун Д.

Па добро. Фра Сабо

Мога двора у црквици сад ће
Вас вјенчати, а кумови сјајни
Племенита бит ће вам господа,
Дареу Маро и Луко Бобали.
Тим, господо, јесте ли кајили?

Маро В.

А како не?

Луко Н.

У ето добрих часа!

Хоте с нама мили заручници. (Сви иду
осим г. Антуна.)

Јављење четврто.

Г. Антун Дебов сам.

Кб гром у ме из ведрога неба
Ударише Славине ријечи
Мога Марка о заблуди. — Сине,

Мили сине, колико је тешко
Мени садер с' опирати твога
Срца првом нагону њежнине!
Но, мој Боже, ко се домислити
Икад могло да ћеш у слушкињу
Виђет жену? — Чудо право! — Да је
Каква друга, а не Кате, рекб
Би заного да те мађијала,
Али о њој нема сумње. Младост,
Младост сама и прилике тебе
Заведоше, да ме обезсинеши
Старог оца сад прерано, главу
Да изгубиш младу! — То би било
Одвећ грозно, али ипак нужно,
Неизбјежно. — Још ме мало тјешу
Једна нада, а то је да страсти
Премда силне, ако их умјетно
Кб не гоји, у себи се саме
Тару мало по мало — љубавном
Није код нас икада нереду
Било хране угодне. Све му се
Ваши противи: обичаји, закон,
И предања свију. Па кушајмо
Дакле срећу. — Младога госпџу (Боже
доходи па одмах излази).

Зови, Боже, да преда ме дође.
Хоћу мало да му зборим. — Љубав
Треба живу ријечима скриват
Сухопарним, оштрим, пословица
Да се врши: не давај дјетету
Никад своје лице, — све на стару.

Јављење пето

Г. Антун Д. и Марко Минчетић

Антун Д.

Ваши, заного, добру си нашао:
Ја с' одричем мог очинства, млађем
Уступам га брату, а потпору
Малу тражим, да тавни проведем
У Ижмирнам живот! — Да си с' управ
Помамио, сваки би рекб, чујух
Тако крупне те будалаштине. —

Марко

Мили оче!

Антун Д.

Ко те научно,
Да је твоје очинство, да с њиме
Ти по вољи можеш одређиват?
Ко ти рече да и ти припадаш
Себи самом?

Марко

Оче! оче!

Антун Д.

Ништа

Свога немаш, ти си власност моја,
Па ја исти, ко друга властела,
Величанства државнога сви смо —
Сви до једног робови.

Марко

Мој оче!

Антун Д.

Али то је робовање сјајно,
Е на њему слобода с' оснива
Дубровника и срећа његова.
С њега, кудгод иде у далеке
Послом својим Дубровчанин краје,
Он се дичи, те управ и рашта
Има с њиме да се дичи. — Тешко,
Тешко оном који би те старе
Обичаје погазио, што су
Свећер били, ко аманет свети
Нама свијем. — Њега би затекла
Смрт потајна, а нико га неби
Мртва плако, осим мајке можда,
И то само кријући, са стидом.

Марко

Немој оче, набрајати пр'јетња.
Ко се роди од тебе презире
Лице смрти страшно и пријетње
Свакојаке. Сам увиђох грдну
Моју кривицу. Бијах заишао
Прем далеко, но се враћам ево
На пут части, на пут славе. Нарав
Још м' ухарног не крати земана
Да с' изправим, па те молим, оче,
Да ми простиш.

Антун Д.

Да не буде никад,
Никад збора о заблуди прошлој,
Коју тако избриса кајање.
Благо мени! ти се за ме роди
Сад из нова; кућу ми у црно
Што се завит шћаше, сада живом
Ти радошћу сву поплави. Боже!
Хрло Боже!

Јављење шесто.

Боже и пређашњи.

Говори нешто Божу на ухо па додаје на глас:

Немој заборавит

Већ ни Дада.

Јављење седмо.

Улазе након мало Слава Антунова, Маро Дароа,
Луко Бобали, Фра Сабо, Кате мала, Кристо с Мај-
кова па за њима напоскон Орсат Ђивов, Луко ма-
ров и др. Дадо.

Антун Д.

Моја Славо! све нам иде данас,
Све по вољи. — Без икакве сумње
Сад загрли сина, а ти слатком (Марку)
Рјечи стару обесели мајку:
То је стара добро заслужила. —
Ти ћеш Кристо сјутра већ у зору
Одједрити на караки мојој
„Нунцијати“ ко први капетан
Да одвезеш на мој рачун пуну
Из Млетака тамо до Индија
Сваке врете еспапа; да срећу
Свућ на путу уживаш и љубав
Нека с тобом иде и супруга,
Кате наша. Бог вам намирно
Труд поштени, дао ви порода
Вами слична. — Сјутра у велико (Марку)
Бићеш примљен вијеће, па на мах
Кренути ћеш ка Дамјану старом,
Од племена славног Минћулина, —
Што постаде Смедеревца Ђура
Доглавноком првим. Пет синова
Има старац, све твојих вреника;
По њима ћеш моћ познати младе
Унијаде. Много научити
Ту ћеш моћи како се државни
Посли воде; много приправити
Отачаству користи, па дома
Чим се вратиш, те с' добро узвладаш,
Тудизија са ћери прекрасном
Вјенчаћу те. Ђуро са Орсатом
Нек ти буду у пратњи. С обојим
Заједно си из дјетињства расто,
Па смионо с њима и сад ајде
А велики свијет.

(Обраћа се слијући се дру. Даду те га
води на страну, па му говори:)

Ти ћулуме!

А ти гдје си? — Пази добро момче!

(Обиљно)

Да те змија не уједе. — Свуда —
Свуда тебе око будно прати
Неумитно Тројице. — Ил' уће
У властовску кућу ил' грађанску
Буд ма коју, прођ се лакрдија,
Не будали, те ти је ијоље
Мила глава на рамену.

Маро В.

Дадо!
На мах сметни туђе одијело
То ладманско, па и наш не квари
Српски говор красни изразима
Прекоморским. За свјет пријатељски
То ти кажем на име Тројице:
Памти добро!

Др. Дадо.

Честити госпору!
Свака твоја у злагу се нише,
Те је мени закон. *(на страну.)*
Нема шале
Под оваком живјети господом,
Што за шалу не ће да зна, гдје се
О озбиљном ради послу! Виђу
Да слободи није мјеста правој
Без озбиљног значаја. *Оснажи*
И ти Дадо слабу твоју душу,
Да сред чилих и крепосних чудит
Прођеш таман сигурно, без главе
Разбијене.

Антун Д.

(Води Марка на страну, па му говори:)

Моје чедо драго!
Пошто бујне зађу ти младости
Плахи дани; пошто по примјеру
Шишка дједа будеш увидио:
Да је вас ови свит
Јаки по кратак сан,
И како љетни цвит
Ки трни час један,
Тада можда да тихо разгледаш
Досадање све слатке заблуде,
Те им спомен оставиш невину
У народној књизи.

Марко.

Ко зна? бабо!
Премда досле писат ми не иде
Баш за руком.

Јављење осмо.

Тајник државни и пређашњи.

Тајник.

Честита Тројицо!

Два вам писма ево, што ви шаље
Пресвијетли кнез.

Маро В.

Овдје нам просто
Свети отац оставља с невјерним
Трговање.

Луко Н.

Ђурађ Деспот овом
Повељом све у најам ни дава
Обилатне са сребром и златом
Руде Крата и Новога Брда,
Па Јанова; а у томе послу
Град добива више од двијести
На годину по сто.

Маро В.

Ту се види,
Да Бог добро свеђ враћа за добро.
Од када још у прошлом вијеку
На свијету први укинусмо
Код нас ропство, све срећа за срећом
Свуд нас прате, а земан ће доћи,
Ак' и позно, кад на стази знања
И свијести остале државе
Нас достигну, сви слободни људи
Тада ће се састат одасвуда,
Да споменик подигну зафални
На цијелог име човјечанства
Дубровачком вијећу, што давно
Претекло их бијаше у свему,
Навлаштито у спознању права.

Антун Д.

Красна ти је ова земља наша!
Њу нам лозе ките и маслине,
Цвјеће свако, руже мирисаве,
Њој све уздуж просуте с' убаве
Острвице да је дворе младу;
Гдје јој небо? гдје јој море дивно?
Има управ рашта ко се с њоме
Дичи, за њу мучи се и пати,
Е чаробни станак је слободе,
И богатства и знања. — *Живео,*
Свети Владо на мору, на копну! 1)

1) Пошто нам је у руке дошао рукопис ове
красне драматске новине, те га стадосмо читати,
ми нијесмо могли ништа наоставити, него је од ри-
јечи до ријечи објелоданити, премда нијесмо били
овлашћени, да то у цјелости учинимо, јер дјело још
није обрађено, како би му честити ауктор хтио. Али нека
нам опрости за овај преступ, за који ми одговарамо,
тијем прије што њему остаје, да дјело обради или
преради како сам хоће. У.

Из Цуца,

путописна цртица

од

Ј. Ф. Иванишевића.

Мислим, да сваки читаоц или слушаоц овог цијењеног листа рад је прочитати или чути штогод о овом нашем крају — о Катунској нахији, јер је ово од Косова — а и од прије — легло јунака.

Пут од вароши Цетиња води уз поље Цетиње до у „Тријешли“ спрема бајичке дебанае, па отоле сврће од коловозног пута, који води Котору, и иде к сјеверу окукама све понавнше цио сат пута, док се дође на поглед *Петрова-дола*, ђеклицког села, које ти остаје по десној страни испод пута и преко којег се даље к сјеверу види село Милијевићи; па даље идеш овим пјешачким путем, те ти по лијевој страни остане Подбуковица (Краји-до), по десној Вуковићи, наљезеш проз Кућишта и дођеш на *Мулиново* почивало, ђе се пут укршћа: од Цетиња Грахову и од Буковице и Котора — Никшићу и Данилову граду. Мало ниже види се један до, у ком је *Св. Илја* саборна црква свијех Ђеклића. Не сврћемо ни по десној ни лијевој страни но напријед навншицом, те ће нас срести наред пута малена црквица, сламом покривена, а пред њом објешено осредње звоно између два дрвена ступца. Ова је црквица ђеклицког села Убла, које је тамо за бријег по лијевој страни. Идемо даље све страном и дођемо на „*Станкову Каменицу*“. Овдје има хан, и код овог хана има лијепе студене воде. Даље од овог хана води пут низа страну извнше бјеличког села *Дуда*, које остаје у једној руци по десној страни, па се изиде на један рт, на поглед *Овсина* и Ржаног дола, цуцкијех села. Ближе од села на једном бријегу бијеља се црквица. Говоре, да су ову цркву подигли први досељеници — претци Вељо-Цуца, који су се овдје најприје населили, па осим тога што су цркву подигли, издубли су и воду, која још и данас постоји. Год. 1888. Његово Височанство Књаз Никола I. дао је сто тал. у злато да се поправи поменута црква; што је и учињено. Веле, да је из Овсина био један калуђер, па наљегав проз Цуце Свети Петар (Петар I.) и рекао Цуцама, да им калуђер свршава дужности свеште-

ничке, почем Цуце тада немаху свештеника, но искаху Владици Петру да им га даде. А Цуце се стану подруговати: „Мако да прими ту калуђерштину из Овсина за попа?! ма нећемо божа ти вјера заиста, но ни дај пона ка другијема племенима!“ Владика Петар се наљути на Цуце и прокуне их, да нигда немају свога попа. И кажу да од тада вазда у Цуце је по један извањски поп — па и данас. Од рта води пут нанижицом осојном страном цијело по сата, па пошље присојном док дођемо код села *Граба*, покрај којег, али с друге стране, пролази се првијем „старијем“ путем уз који је проведена телеграфска жица од Цетиња до Грахова. У Граб заноким код бившег „кнеза“ ораовачког Пера Голчевића. Почем сам овдје заноким могу ти мало попричати о Цуцама. Прије свега ћу рећи, да смо данас путовали, а и сјутра ћемо, постојбином онијех, те:

„Капетан Јован броји
„Пет стотина полетара
„Катунскијех орлушина,
„Којијема нема пара.“

За саме Цуце може се рећи да су људи прости, весели, шаљиви, подругљиви, раде пристају у друштво, знају и човјечки, нешто су побожни, више раскошни, мало се старају за будућност, послушни, љубе главарство, у рату јуначни, хитри и послишки, раде упримају и угошћавају странце, доста добро држе се старих обичаја, имају и сујеверства: вјерују у врачање, бајање и пресказивање. Тијелом су здрави, осредњег раста, снажни, а и налице један на другога. Живљење цуцко просто је; храна им је проста и обилата; хаљине за спавање и ношење готово исте: што видиш на њега у дан, то у вече простре покрај огња и тијем се покрије, а струком се — ако је има — прикрије. Имућнији имају и пде — као нотње покровце. Али још из малена се уче патњи и трпежу. Дијете скаче босо по камену, с каквијем дроњком или рутином готово голо игра, пјева, па уморно заспи уз огањ, не тражећи ни простирача ни покривача. Тијем се доста и лијече, јер немају научнијех доктора, него су им доктори самоуци, који лијече простим начином. Њихову здрављу много користи, што је ово планински предјео, средином којег уздуж од Ј.-И.—С.-З. има највише ситне горе — особито зановети, а са страна

је планинама крупна гора, особито сјеверном страном до нишичке границе велике су алуге пуне борова, јела, букава, јавора, ивовина, брестова и др.

Велику корист би имали Цуце од горе, да им је близу коловозни пут. По планинама има: вукова, лисица, куница, вјеверица, зечева, уријетко дивокоза и срна, према их је прије доста било. Од домаћих животиња има говеди, оваца, коза и уријетко коња. Брава дебелијех као у Цуце мало је иће у Црној Гори. Стоком издижу љети „по катуна“ а зими им турају на ровине. Земља им не тражи много гњоја, а раће: руметин, шеницу, раж, јечам, просо — па кртолу, зеље, (купуе) и по мало граха. Посуђе у Цуцама — бо' зна — није тако скупоцјено, почем готово све сами израђују од дрвета — па и ако није толико „фино“ пред оком, „укусном израдом“ — може служити у сеоским кућицама и колибама за употребу.

Сјутри дан у јутро пођем даље уз Цуце. Мало смо одишли од села Граба, које је у једном засејку између старијег и новијег пјешачког пута, па нас срете малена црквица Грабаљска. У тој црквици има само једно окно, ње је објецено, осредње звоно, а око цркве је авлија, у којој пред црквеним вратима — види се једна велика гробница, која нам свједочи — као и предање народно што каже, да је „црквица“ подавно ограђена, јер обично на старим гробовима видимо такве гробнице са слабом израдом и финоћом.

Сјеверно код саме авлије црквене са-стављају се старији и новији пут, па се пође пет минута напријед и дође се спрема *Круга*, ње мож наћи из извора студене воде да пијеш. Али не треба мислити, да је ово онај Круг (село) те га спомиње Петар П. Петровић у пјесми, говорећи: Како су Црногорци мучили и сјекли Турке по Босни и Ерцеговини пошље проласка и поаре Црне Горе од Ђупрелића, па како је цар турски послао ферман Чангићима, да дигну војску и да иду на Црну Гору, који договором свијех поглавица дигну војску и на Црну Гору крену, те:

„Силна војска махом удри
 „На витештвом знатно племе
 „Храбре Цуце крајичнике
 „Три јуначка њему села:
 „Круг, Ровине и Трњине
 „Са живијем огњем ужди,

„Па и даље крену војска
 „Гавдражена освет' чинит'
 „Огњем, мачем и робљењем.“

Три вишеречена села су преко главица по десној страни од нас, сат и више далеко од нас. То су села малоцуцка, а Мало-Цуце заузимају источни и сјеверо-источни дио Цуца. Мало-Цуце су: Рогановићи, Томановићи, Марковићи, Стевовићи и Биговићи. Они воде порекло од Лака Медуњанина из Куча, који у вријеме турског насиља из Куча утече са четири сина и насели се у Риђане — округ нишички, ње огради малу црквицу. Но би принуђен и отоле од нападаја турског бјескати те дође у Броћанин, па му се ни ту не свиђе, те крене и отоле, али сипови не шћедну сви шћим, но један отиде у Ерцеговину и од њега су данашњи Радовићи и Делибашићи, други оде у Грахово и од њега су Вујачићи, а два оду с оцем и настане се у Пуалове крше више села Залаза, па се и отоле поврате и стално се настане исто у Цуце — на Трњине, ње ето и данас живе њихови потомци.

У Круг малоцуцки данас је породица Мијановићи. О свему овоме народно предање много је шире, а ја га овдје приказу у најкраћим потезима. Мало више Круга по лијевој страни под сами пут је *Челина*, малено сеосце од једно десет кућа. Од Челиња до „Станкове каменице“ има од 4 до 5 сата средњег момачког ода, а од Станкове каменице — дакле окле почињу Цуце — до села Челина два сата. Довле смо прошли цуцка села *Овсине*, *Листу* по десној страни од Овсина за бријег, *Ржанидо*, *Плаће* по лијевој страни више пута према Ржаног дола, малено сеосце од пет-шест кућа, *Градину*, *Граб*, *Круг* и *Челину*. Ова се села зову Грещца; Грещчани не воде порекло од једног досељеника, нити су с једног мјеста досељени, но с разних страна, а и јесу од много брастава, а сви се броје у Вељо-Цуце. — Грещца су питомија по иједан дио Цуца: с нијег се прије исто ни и врло мало може стојати; у прољеће гора прије озене; воће може боље поднијети но по другим мјестима не само цуцког племена, но готово цијеле ове нахије. Грещца су „цуцка жупа“. Од Челине води пут присеојима навишицом и дође се у Бату, ње је новоограђена (1885 год.) школа доњоцуцка. Спрема Бате по лијевој страни

је велика тврђа, ће су села: Братеш, Кућишта, Обод и Заљут; тамо живе Вељо-Цуце.

Кад бих хтио потанко Цуце опишеват, би ми требало спомињат готово сваку рупу и до, јер су им куће по долова и по рупа по једна, двије, три, а мало ће да су им куће у грозду, но људи огнишли за земљом и пашом. Од Бате је пут осојима, присојима, доловима, рупама; споменућу и *Зовину* (село) извише које пролазимо, па смо пошле два сата стигли у Горњи Извор. Вриједно је споменути ово мјесто. Овуда бјеху торови Перовића и браће Пецикана но у доцније вријеме, а прије то бјеху зимње торине Томановића.

Књигу Никац од Ровинах пише,
А пиље је граду Нишицкоме,
А на руке Хамзи капетану:
„Чујеш, Хамза, пријатељу стари!
„Спијег ми је овце загиснуо,
„Несмијем их јавит на Изворе,
„Да им траву и сијено дајем.
„Ако ми се ископаше овце,
„Ту ни тебе добра бити неће.“

Никца овако слика пјесник:

„Ала море негледна јунака,
„А ма црна ока у јунака,
„Ама страшна у јунака брка,
„Страшнијех му токах на присима.“

Никцу је била ториња по лијевој страни пута, у њу га је задесно и суђен данак од Јакшара Бабића турског буљубаше. Јакшар га је ноћу опколио војском, и Никац еву ноћ стражио, па у зору заспао, а у томе зазвао га Јакшар, а Никац се озвао и дигао, па кренуо из пружине проз овце:

„Трче они један пут другога,
„Сретоме се у бијеле овце;
„Једанак им пукли цефердари,
„Оба мртви пали међу овце.“*)

Ту су Никца издала браћа Спахићи, од којих данас нема нико у Цуце, а који му бјеху торинама комшије. Али Никчево тијело није ту остало, него га је пренио у Ровине и укопао син му Богдан, који је исто тада „три убио а два обрадио“ и посјека Бабића Јакшара, али су Турци одјавили овце. —

Даље ће нас срести под брдом Гуком Доњи Извор. Ту је велика вода, коју је 1836 год. издубио и озидео народ. Има у овој води пијавица, а можемо слободно рећи, да

*) Ово је било у јесен 1755 год.

ова вода у великим сушама најкориснија је од свих вода цуцкијех, јер је ово напојница не само удионика (општине трешњевачке и вукодољске) него и других племеника као и свијех овуда пролазећих путника. Ово се зове „Извор“ по томе што овде извире вода, али у сушама — као ове године — не само да не извире, него готово и не мижди.

Даље од Извора су Понори; то је један до од којег на западној страни је такође једна велика вода, убао, *Жуковица*, више које у једну пећинасту пригредину повисоко временом излизани познају се трагови метар дугачког „грчког — како народ вели — натписа“. Био сам и гледао то; данас се врло слабо познаје, а назад неколико година кажу, да је то било много јасније читати. Извадио сам нека слова, баре се мене чини тако, да су слова као ЖМИИ I. Ово није једно до другога ни баш тако глатко и јасно, али сваке се године боље затрљаје и постаје нејасније. Прође се извише Понора и дођемо на један обер окле видимо дио Трешњевачког поља.

Ово ти је *Брајановица*. По лијевој страни од нас остаје нам коритаста увала, које је дно покривено већим и мањим гланицама, иза којих се уздигло брдо и планина Буковица. Испод Буковице има много пећина, у којима су становали први хајдуци — јунаци. У пећини Баја Гаврилова (познатог из „Горског Вијенца“) има и добра студена вода, но далеко од грла јој. Тамо, под Буковицу, су Ластве, кудије се види нарастао стари „рисански“ пут; а тамо је и мрамора исто „рисанскије“ доста побјено. Тамо је и поље Јабуковац, на које стиче јабуковачки поток, у којему се ове године гради млин, воденица. До сад су у Цуце били сухи млинови — ждрвњи, па ево почеше и воденице градити. А нећемо рећи да није било и прије воденица у Цуце, јер — ако је вјеровати — народно предање каже, да је јужно од јабуковачког потока иза Ржишта и треће трешњевске градине (види Нову Зету за 1890 г. страна 29.) у Млиништа живио богати у „оно“ вријеме Мићо Млинић, који имаше јединца сина, којему бјеше испросио жену и отишло 25 сватова по њу. Баш те вечери иаље-зе испод Буковице Св. Сава и дође пред кућу Мића Млинића, па зашита, може ли ноћити. Иаиду жене и кажу, да они не

пуштају калуђере и сиромаше; но само „чојковићи“ долазе и ноћивају у њих. Изиде пошље и Мићо, па се почне с путником Савом подруговати и рече му, да иде отоле. Сава продужи пут и заноћи у једне удовице, Мићове комшинице, која немаше ништа до једну појатицу и пет-шесторо ђеце, али прими Саву драговољно, с тога је Сава благослови, те њој све иђаше унапријед „на очи“, а Мићу Млинићу све лиђаше. Сава је проклео Мића, да му се сваки рад скамени, те се сви сватови скамене на врх Буковица, ђе су били сјели, те им је ту и данас мраморје; био је почео једну клачину, па се и она окаменила, те се и данас — веле — може виђети. Даље одоле под Вељи врх (брдо у Аустриску границу) у Заљут је једна јама и пећина, у коју се било сакрило 60 фамиља цуцкије и катунскије у вријеме навале Ђупрелића Везира. Тамо су били угнали и стоку и говеда и ту би се спасли, но њиховом несрећом изиде једно говедо пред пећину и рикне, а Турци их потраже по рики говедета и нађу, те их све посјеку. —

Од Брајановице идемо све присојем док дођемо у Горње поље Трешњево, ђе се бијеља малена црквица у торњу које су три звона. У авлију око цркве има неколико доста лијепо израђених каменних крстова, гробова и гробница.

Црква је озидана неђе у почетку овога вијека, а може бити, као и она у Грабу, да је и од прије била овђе „црквина“, по чем се и код ове види једна велика стара гробница; а пред њом је једна главичица, у којој је старо гробље, за које вели народ да је „грчко гробље“; мало више цркве источно је развалина сухомеђе куће, у коју чета Чевљана нађе саморану удовицу Манду, која бјеше осиротила одкад куга спреми у земљу задружну јој домовину заосталу још од првог насеља.

Здоговорише се с њом, те узе Драгоја Озрова, од којег су Озринићи, и поћера собом све имање на Чево, па за спомен бив. мужа и његове породице (за упокој душе им) сазидала је Манда малену црквицу, која се и данас види „на ноге“ под Озриниће. До цркве је шумата главница, под којом је кућа Рада Андрина сина Андрије Петрова познатога као кулука, разумљива и богата чојка, у вријеме Петра I. Између шумате главнице и Доњег поља је Питома

продо, тако названа с тога што је ту било у неко вријеме, у прво насеље Трешњева, највише питомије јабука и крушака а данас се могу виђети само дивље. Ту су се били населили калуђери, који добјежаше из разваљеног манастира Хусида. Ти калуђери имали су и неколико судја чела, па су их били намјестили и уљаник им начинили под неке греде под онда густом и крупном гором усред Петровића стране, које се мјесто од тада и зове Уљаник, — а и данас се виде плочице, на које су била улишта. Од Питоме процоли води један поточић до удоње поље; најприје изидемо на један сјенокос под кулу пок. сердара Андрије Перовића. Казаћу, зашто спомињем овај сјенокос. Трешњево — веле — било је негда насељено и богато обрађено; било је свакога воћа, особито трешања — као што се и данас виде заостатци — тресловине, по чему се ово мјесто и назвало Трешњево; било је и шљивљака, на пр. ђе је данашња школа, до скоро је било у присоје неколико коријена шљива, па су их ископали, равнајући и подграђујући тарацу испред школе. Но ти први насељеници Трешњева помру од куге, те не остане нико до прије поменуते Манде. Стојало је Трешњево пусто много година и запушћено све у њему. Свети Петар чујао је да је Трешњево, с тога је вишепута дозива к себе Цуце, који онда живљаху у јужном дијелу Цуца, да населе Трешњево, а они закупили тамо доста лијепо имање, па им се бјеше мучно нажити, но шљивљаху оне посиромашније, а они им збораху: што ви шљивете нас, да гинемо, браћни ону пустош? — ми нећемо, но ајте ви! — А и збиља онда живљети на Трешњево било је ризик: близу Грахово, а близу Никшић, а оба у турским рукама, а осим тога овудијен су се вазда кретариле турске чете. Но баш тада Војвода Милић из Бјелица због свога поступка омрзне Владици Петру и Црногорцима, те се с још неколицином Бјелица исели и дође на Трешњево, ђе пограде куће и настане се. Цуцама буде то противно: у Цуце нема поља без то мало Трешњева, а то од вазда гласито мјесто, па да на њем буде туђин! — није лијено, те изиду на Трешњево Војводи Вуксану и реку му, да се миче отоле, јер је то њихово. Вуксан за то не окрене главе, те један Цуца запали једну бјеличку кућу, те се с

тога посваде Цуце и Бјелице. То чује Владика Петар, па пошаље Перка Шалетина Чевљанина, те измири Цуце и Бјелице: Бјелицама рече, да опет иду у Бјелице, јер је ово цуцко, и учињени им куће по три талијера, а кућу Војводе Вуксана шест тал., то су им морали Цуце платити. Бјелице пристану, а и Цуце. Потом дође Св. Петар и позове Цуце у Трешњево на скуп. Била им је трпеза на овом сјенокошу; а на трпезу им је било пиће и јестиво домаће. Благосиљао је Владика Петар руке раденика, видећи чисто и уредно пиће, смок и јестиво, и данас се ти његови благослови спомињу. Трешњево — и поље и околина — било је покривено гором. Владика Петар показује Цуцама ово мјесто и рече, да је греота, да је пусто, но да га населе. На то му се погнису 33 од најимућније домаћина, те и издигну и настане се на Трешњево. Ево имена неколицине тих домаћина: *)

1. Кривокапића 11 домаћина:

1. Бајо Гаврилов од њега нема данас у Цуце нико; 2. Саво Муратов од њега су браћа Радовићи; 3. Михајло Вујадинов од њега су браћа Вујадиновићи; 4. Тешан Мањолов од њега је Никола Пилић; 5. Никола Јовов од њега су браћа Мар. Перов и М. Зекон; 6. Марко Гиљен од њега су браћа Гиљени; 7. Милош Турашевић од њега данас нема нико; остала четири домаћина нијесу ми позната.

2. Пробрешана 11 домаћина:

1. Шћепан Шакија од њега је данас Ник. Милут. и Ђ. Мрђенов. 2. Марко Турчинов од њега су данас Браћа Лучићи и Н. Милошев. 3. Шуњо Пешикан од њега су данас Пешикани. 4. Туро Савов од њега је данас Марко Станков. 5. Андрија Косов од њега су данас Косовићи. 6. Гаврило Живков од њега су данас Радуловићи и Јоковићи. Имена остале петорице преобрешана непозната су ми.

3. Грешчана 11 домаћина.

1. Петар Симов од њега су данашњи Шћепановићи и Андрићи. 2. Петар Вукединов од њега је био И. Ђуканов Звицер. 3. Туро Петров од њега је данас Раде Савов. 4. Мато Маркишин од њега су данашњи Перишићи. 5. Ђед Јовов од њега су

*) Подкомандир Ђуро Р. Кривокапић причао ми је о овом, но бјеше заборавио имена неколико, те за то и биљезим имена само онијех које ми је он казао.

били данашњи Ђедовићи у Бретице. 6. Мићовић од њега нема нико. 7. Богдан Цевердап од њега су данашњи Цевердаровићи. 8. Вуко Симов од њега су данашња браћа Вуковићи. Имена остале тројице непозната су ми.

Пошто су издигли на Трешњево било је тешко и њима од Турака, али и Турцима од њих:

Везиру су додијале даве
На крваве Цуце и Трешњевце
На крем пасућ турску царевину.

До сјенокоса је тробојна кула Сер. Андрије Перовића, а пред кулом је „зборна главица“ на коју се чине зборови и изричу пресуде. Одавно је ово зборна главица. У њезино присоје наодило се — а и данас се наоди — старих гробова, новаца, гвоздених комада и др. а подно поља је Вукова међа (види Нову Зету за 1890 год. стр. 28.)

На врх поља у присоје је школа: то је била фамилијарна кућа, али је особито у двије потоње године доста добро поправљена, те данас спада међу прве сеопке школе у нашој држави. Трошак око поправке школе подмиривало је цијело племе према имању, а има се зафалити Подкомандиру Ђуру Р. Кривокапићу, који је мјесни надзорник ове школе — на особитом труду и старану за напредак и бољитак ове школе. С јужне стране од поља нема у близо великих главица, него нас најприје сретe Веприји-до тако назван е тога што тај до у неко вријеме бјеше легло дивљије вепрова; а с остале три стране окољено је Трешњево природним бедемима — брдима: на исток Гука, на сјевер Кротиња и Церак а на западној страни Петровића страна, која изгледа као волуја глава, а којом се извишује готово до трећине високо пјешачки пут, те Доброгледом пролази извине Тоспуда Грахову.

У подножју Кротиње имају два-три извора, а уз њу навиге налазимо каменог угља, неће одвојено, а неће као љуске урасле у камење. У неке Црне плоче при врх Кротиње је „Гручка бистијерна“ самостора; поврх те „бистијерне“ виде се и данас усјечци у плоче, ће су греде записале, које су препречиване, да поклопе речену „бистијерну“; а врх саме Кротиње *) зове се „Јованов доглед“. Преко Цер-

*) Ива Кротиње је Ковачев до, Сладојев до и Рокоче.

ка прелазимо даље покрај Меке Локве, па дођемо преко Меког дола, њз су се неколико пута биле чете турске и Црногорске:

„Ја све сједим и у мраку плачем,
„Док се мало поче развијати,
„Мало ми се сузе оставише,
„Док започнем гласак вилах слушат,
„Бе плачући мало пријевају
„Неке боје с Турцима Црногорске
„Царског Лаза на и Вртијелке,
„Меког дола, Кчева и Трњинах.“

Пролазећи овом алугом, врло често можемо виђети зечића, ђе „пролети“ испред нас; а љети пак не може се човјек надвољити и намирисати овог дивног и разноврсног и по мирису и по боји цвијећа, а данас умилно гледамо оне зимзелене и многе суховрхе јеле, борове и тисе.¹⁾ Овуда је за стоку живљење, а и чобанима — ловцима није лоше. Пошто смо читаве два сата одили од Трешњева дођемо на поглед Јабука, које нам остају под нама. Нема много кућа у Јабукe, али оно што их је, доста су лијепо уређене; јеловина им близу па сами пилају птице и начињају од њих разне потребе. А људи су тамо патни и радни; ево ти нека браћа Драговићи шегату птице, направљају разне кутње потребе, кују гвоздива, па ми казаше, да један умије и око пушака радити, а вјешти су и зидарству; има њих шест брата. Добро Јабучани и око земље раде; гледам неког Ђока Радова — кућа му је у једном присојку као какав мали дворчић којег слободњака — витеза, а око ње све замеђе, све прокрчене и засађење, па чак и лозу посадио. Све су ово знаци труда и рада. У Јабукe је погинуо и Перко Шалетин, онај те мири Цуце и Бјелице, а ето му и данас „мрамор“ побјен на Љешевци, куда можемо наћи много ситног црвенкастог, црнкастог, сивастиг и црвено-мрког камена, којег овамо називају „мишији камен“. Много Руса питало је „ђе су Јабукe?“ — па су неки долазили и прегледали их, а узимали су собом и понијели и од поменутог камена. Са шта су долазили и зашто су питали за Јабукe, није ми познато. Сјеверно од Јабука је „Врзглава“. То је једна главица, а на врх ње су неке зидине сухомеђе разваљене. Веле да је Ерцег Шћепан био испросио за сина Лазара ђевојку, па пошто му је довео, допала се Ерцегу, те је кријући привјенча за се, те се с тога дигне Лазар против

оца, а отац побјеже и у бјежање од сина ограда на Врзглаву тврђаву, па се и данас може виђети кудије је пут крчен за кола уз ову неприступну главицу. Ту се наодило ожица, ножића, новаца, ждрвања, а назад неколико година — веле, да је неки Андрија Николин нашао овдје нож и леденицу од жуте мједи. По лијевој страни ове градине су неке џембеле и амбиси, но тамо се може виђети цео слој неког шупљикавог камена сличног оном вару у вигњевима.

Између Врзглаве и Јабука пролази пут Никшићу, те можемо отићи и тамо, а Рудине и Бањане можемо доста лијепо виђети и с Врзглаве.

Цуце — како казах — по досељењу дијеле се на Вељо-Цуце и Мало-Цуце, а при Вељо-Цуцама данас се прибрајају и Греччани, но ми ћемо сад говорити о правим Вељо-Цуцама — о Бајковићима. Ова породица произлази од кнеза Бајка, а пореклом је од Павла Орловића, који је стојао у Гацко под брдо Орлину, по чему се и звао „Орловић“. Пошто Турци посвоје и притисну српске земље дођу дванаест арачлија на атима, да купе арач кроз Ерцеговину и да народу чине зулуме. Павлови унуци добију те дванаест арачлија, па ноћу потајно побачају њих, које им и оружје унесу јаму. То су неко вријеме крили, али им се најпошље дознаде, те, бојећи се од Турака, побјегну њих четири брата и настане се у Бањане на Велимље, ђе су проживјели 15 год. Турчин најача и узме Бањане, те мораше и отоле бјежати,¹⁾ па дођу у Грахово, ђе су проживјели једну годину. Почем су били у сусједству с Турцима не допаде им се ни ту но дигну и отоле и населе се у данашње цуцко село Овсине, ђе саграде малену црквицу (св. Јована), и издубе воду, која још постоји. Тешко им је било и ту стојати, јер су били на пут, па изложени нападајима, па најстарији остане ту, један отиде у Бјелице, а један у Цетиње. Како су била имена ове три брата нема у народу јединственог и истинитог причања, но неки вели: Бајко (по њему — Бајковићи), Бјелан (по њему — Вјелице) и Мартин (по њему — Мартиновићи); а неко вели: Цуко (по њему

1) Около нас су: Дрошколица, Ракита и Непада, обрасле зимзеленим дрвећем.

1) Најмлађи брат није хтио одити с остала три брата но се врати из Бањана на старину у Гацко и тамо се настани, те су од њега данашњи Тепачевићи.

— Цуце: Кривокашићи, Перовићи и Банићевићи (Михајловићи), Бјело (по њему — Бјелице: Милићи, Пејовићи и Абрамовићи) и Бајо (по њему — Баице: Мартиновићи).¹⁾

Прво предање више се чује, стога ћу се и ја држати њега. Бајко је мало стојао у Овсине, пошто му отиду браћа, но предигне и он у село Кућишта у Заљут исто у Цуце. Бајко је имао два сина: Вучету и Вучића. По смрти очевој подијеле се ови два брата, па Вучета остане на Кућишта на очево огњиште, а Вучић пређе преко бријега на Братеш, па га с тога и назову „Прекобрежанин“ (пријеша бријег), а по њему и његове потомке „Преобрежани“ (Перовићи и Михајловићи или Банићевићи). Вук Расоа био је син Вучетин. То је био човјек крупан, снажан и често слазио у Доброту, да пије вино, а назда је држао капу на ухо, за то га назову „Кривокапа“, а по њему насљеднике и потомке му „Кривокашићи“. Тудије су Бајковићи живјели све до владе Светог Петра, док се населише на Трешњево, а и данас их има тамо.

Трешњево, септембра 1890.

Народне јуначке пјесме.

Из збирке

С. Радуловића и Б. Средановића.

XII.

Смрт и освета Јанковић Стојана.

Вино пије Јанковић сердаре
У Котаре у влашку крајину,
Служи му га китна Анђелија;
Па кад су се напојили вина,
А од вина ћеиф уфатили,
Ал' бесједи Јанковић Стојане:
Дивна ли си, љубо Анђелијо,
Дивна ли си, шинула те гуја,
Али ти се ни чудити није,
Јер те силан Јанковићу рани,
Он те рани а сабљом те брани,
Да си до сад била за другијем,
Ти би давно робиница била.

1) Да су Цуце, Бјелице и Бајице од једнога сједоче нам неке њихове гјелесне сличности, обичаји, а поглавито и то што сви имају једно крсно име: св. Јована (7 јануара).

За јад било љуби Анђелији,
Па Стојану рече господару:

Не фали се, Јанковић Стојане!
Не фали се, кад те ко не фали,
Мога би се бољи јунак наћи,
Па изгубит тебе Јанковића,
Заробити китну Анђелију.

А Стојан је љуби бесједио:

Остави се, вјерна љубо моја,
Не бојим се доброга јунака
У крајину турску свуколику,
Ја познајем по крајини Турке,
Ш њима често идем на мегдане
И доводим робинице младе,
Те ти држе скуте и рукаве.

А кад јутро освануло било,
Подиже се силан Јанковићу,
Те отиде у лов у планину,
Ма ни Анђа не сједи залуду,
Већ довати дивит и артију
И калема чим се књиге пишу,
Па је ситну књигу накітила,
Те је шаље у турску крајину,
У Кладушу граду бијеломе,
А на руке Нукић барјактару;
У књизи му Анђе говорила:

О Турчине, Нукић барјактаре!
Чуда јесам ће кажују људи,
Да си добар јунак на крајину,
Јунаштва ти на крајину нема,
Ни љепоте на Кладуши граду;
Ти анђе си, ка те кажу људи,
Доватићеш дивит и артију,
Па ћеш ситну књигу накітити,
Те је спреми у наше Котаре,
Баш Стојану силну Јанковићу,
Да т' изиде на мегдан јуначки,
И да мене води на мегдану,
На широку пољу Зечевоме;
Ти доведи твоју булу младу,
Ко добије да води обије.
А немој се пренаст, барјактаре,
Од Стојана силна Јанковића,
Ја ћу тебе бити у помоћи,
Украст ћу му моћи од помоћи,
Те ти не ће моћи одољети.
Кад добијеш силна Јанковића
Да ме узмеш за вјерну љубовцу,
Да ме водиш на Кладушу граду.

• Кад Нукићу ситна књига дође
И кад виђе књига што му пише,
Добро се је Турчин посилио,
Па довати дивит и артију,
Књигу пише Јанковић Стојану:

О Стојане, силан Јанковићу!
 Чуо јесам ће кажују људи,
 Да си јунак добар на крајину,
 Још сам чуо ће кажују људи,
 Да ти китну имаш Анђелију,
 Да је такве нема у другога;
 Ти ако си ка те људи кажу,
 Изиди ми на мегдан јуначки,
 На широку пољу Зечевоме
 И доведи китну Анђелију,
 Ја ћу довест Хаџибулу младу,
 Ко добије нек води обије.
 Ров нећеља, мегдан понечељник,
 У уторник да кукају мајке,
 Али моја твоја Стојане!
 Књига ситна дође у Котаре
 На бијеле дворе Јанковића;
 Кад је Стојан књигу проучио
 Грохотом се јунак насмија,
 Па дозива љубу Анђелију:

Анђелијо, вјерна љубо моја!
 Ево ме је књига допанула
 Од Турчина Нукић барјактара,
 Да ја идем њему на мегдану
 И да тебе водим на мегдану,
 На широку пољу Зечевоме;
 Ала, ала милом Богу фала,
 Ево има по године дана,
 Да нијесам био на мегдану,
 Па ме жоља за то пониједа;
 Но нареди два коња витеза,
 Јере ћемо рано путовати.

То је Анђа једва дочекала,
 Кад у јутро сабах зора била,
 Опреми се силан Јанковићу,
 Обуче се што љепше могаше,
 Ма како се Анђа накитила,
 Сва у свилу и жежено злато,
 А од себе дивна и угледна,
 Ођело је Анђи поднијело;
 Па на добре коње усједоше,
 Куд гођ иду на Зечево доше,
 Ал' је први Турчин долазио
 И бијели шатор разапео,
 Под шатором лозовину туче.
 Када дође Јанковић Стојане
 И он шатор бјеше разапео,
 Стаде пити црвенику вино,
 Па је Анђи сердар бесједно:

Анђелмјо, вјерна љубо моја!
 Ти наточи једну купу вина,
 Понеси је Нукић барјактару,
 Нека види вино од Котара,
 Па се сави њему о гр'оцу,

Руке њему у њедарца тури,
 Да ти видиш једи пријевара,
 Е су назда Турци пријеварни,
 Јел' на њега од шипке кошуља.
 Скочи Анђа, једва дочекала,
 Па понесе једну купу вина,
 Купу даје Нукић барјактару,
 Овако му млада проговара:
 Хеј Нукићу, фисан барјактаре!
 Стојан ти је оправрио вино,
 Да ти вино видиш од Котара.
 Узе Нукић, попи чашу вина,
 Анђа му се о грлу савила,
 Ал' не тура у њедарца руке,
 Као што је Стојан научио.
 Онда Нукић Каду дозиваше:
 Ну устани, вјерна љубо моја,
 Носи вина Јанковић сердару,
 Нека види вино од Кладуше.

Скочи була на ноге лагане,
 Те је купу вина наточила,
 Па отиде Јанковић сердару
 И даде му од Кладуше вино,
 Па се њему сави о грлу,
 И тури му руке у њедарца,
 Те погледа је ли пријевара.
 У Стојана пријеваре нема,
 Ал' Анђуша љуба Стојанова,
 Она куја о превари ради,
 Па бесједи Нукић барјактару:
 А не бој се, Нукић барјактаре,
 Сад Стојана зови на мегдану,
 Ја ћу њему поћи под чадором
 И украст му моћи од помоћи,
 Ја Стојану кажевати нећу,
 Да је на те од шипке кошуља.
 У то дође Хаџибула млада,
 Па Нукићу право кажеваше:

Код Стојана пријеваре нема.
 Тада скочи Нукић барјактаре,
 Па Стојана зове на мегдану;
 Скочи Стојан на ноге лагане,
 Да посједе дора од мегдана,
 Анђа му се о грлу савила,
 Украде му моћи од помоћи.
 Кад се Стојан припе на дорина,
 Те отиде пољем разиграват,
 Но да муке видиш на Стојана,
 Једне муке забољеше руке,
 Друге муке и ноге и руке,
 Ма се јадам муки не подаје,
 Но наћера коња на Турчина;
 Сустрете га Нукић барјактаре,
 На бритке се сабље удареше,

Сабљом махну Јанковић Стојане,
 Те удари Нукић барјактара,
 Удари га по десном рамену,
 Ал' залуду фајде неимаде,
 На Турчина од шипке кошуља,
 Стојан нема маха јуначкога,
 Његове су ослабиле руке,
 Те не мога шипке прекинути.
 Сабљом ману Нукић барјактаре
 Те Стојану посијече руку,
 Другом махну посијече му главу
 Па му узе коња и оружје.
 На Зечево гроба ископао,
 Те укопа Јанковић сердара,
 Одведе му љубу Анђелију;
 Глас жалостан дође у Котаре
 На несрећну Стојанову кулу,
 Тад закука кукавица црна,
 То небила црна кукавица,
 Но жалосна Стојанова мајка,
 Она кука за девољу јој је,
 Боље жали снаху Анђелију,
 Држи мушко чедо у рукама,
 Које нема ни годину дана.
 То зачула од планине вила,
 Посестрима Јанковић Стојана,
 Па се вила свила у Котаре
 До жалосне Стојанове куле,
 Када дође на врата авијеска,
 Ту му мајку остарјелу нађе,
 Држи лудо чедо на рукама,
 А све кука ка но кукавица.
 Увија се од планине вила,
 Тјеша тужну Стојанову мајку,
 Грли чедо дијете Николу,
 Докле га је уграбила вила,
 Па разшири виловита крила
 И побјеже ш њиме уз планину.
 Тад закука боље кукавица
 На жалосну Стојанову кулу:
 Јаох њојзи до Бога милога,
 Ђе с' ископа кућа Јанковића,
 Ако ми је Стојан погинуо,
 Никола ми бјеше остануо,
 Син се ћаше турити на баба,
 Ђаше сина осветити мога;
 А сад што ћу сама на ојаку
 Без никога црна кукавица.
 Тако јутром кука и вечером
 На жалосне дворе Јанковића.
 Када вила на планину била,
 Окупила другарице вила,
 Држи луда Јанковић Николу,

Ранила га вила на планину,
 Ранила га петнајест година,
 Но какав је дијете Никола,
 Виши бјеше од седам година
 Него други од дванајест љета;
 Кад дванајест бјеше испунио,
 Зажели се коња и оружја,
 Па се моли од планине вили:

Мајко моја, вило од планине,
 Добави ми коња од мегдана.
 То је вила њега послушала,
 Добави му коња виленика,
 Па се вила спусти у пазару,
 Набавља му рухо и оружје,
 Те изнесе сину на планину.
 Кад Никола коња добавио,
 Узахао коња виленика,
 Па пресекло јело и борове
 И велика брда и долове,
 И дају га од планине виле,
 Колико је диван и угледан,
 Стојановој веле посестрими:

Весели се Стојанова секо,
 Кад си таквог одгојила момка,
 Да освети побратима твога.
 То зачу Јанковић Никола,
 Па он пита од планине вилу:
 Ко је мога изгубио баба?

Вила њему казат не оћаше:
 Ја ћу тебе сине, оправити,
 Да ти дођеш у влашке Котаре
 До жалосне Стојанове мајке,
 Она ће ти причат за Стојана
 И за мајку китну Анђелију.
 Моли јој се Јанковић Никола,
 Да га одма пушти у Котаре;
 Ал' га вила одустити не ће,
 Још га држа три године дана;
 Пошто су се све три испуниле,
 Дозивала Јанковић Николу:

Ну дијете Јанковић Никола,
 Хајд' узјаши коња виленика,
 Саћерај га на дно од планина,
 Док изидеш на врх од планина,
 Мож ли три пут пушке напунити,
 Напунити па их истурити.

Скочи момак на ноге лагаче,
 Па узјаха коња виленога,
 Брзо сиде на дно од планина,
 Па обрну коња уз планину;
 Докле на врх од планина дође,
 Седам пута пушке напунио,
 Напунио па их истурио.
 Кад то виђе од планине вила,

Онда вила њему бесједила:
 Пођи збогом дијете Никола,
 Кад Никола дођеш у Котаре,
 Тјешу баку Стојанову мајку,
 Освети ми побратима мога,
 Побратима Јанковић сердара;
 Анђи ћеш се осветити мајци.

Отолен се подиже Никола,
 Пољубио од планина вилу,
 Она њему благослове даје,
 Па усједе на коња вранчића
 На вранчића коња виленика,
 Право пође у влашке Котаре,
 Како га је сјетовала вила.

Кад Никола дође у Котаре,
 Гони момак коња виленика,
 Испод нога изл'јеће камење,
 Те разбија хане и дућане,
 По дућана бије бадрћане;
 Гледале га котарске ћевојке,

Па су онда младе бесједиле:

Фала Богу чуда великога,
 Да гледнога овога јунака,
 Од како је Стојан погинуо,
 Још овакви није пролазио,
 Нит бољег коња прогонио;
 Фала Богу чуда великога,

Оклен момак, од кога ли града?

Оно слуша Јанковић Никола,
 Оно слуша ништа не хајаше,
 Већ напријед вранца прогоњаше,
 Докле дође на сред од Котара,
 Баш под кулу старог сердара,
 На кулу је тридесет сердара,
 Те на кулу пију вино ладно,
 На пенџере промолули главе,
 Те гледају коња и јунака;
 У то момак б'јелој кули дође,
 Он не тражи врата ни капију,
 Но подгупи дигтин на вранчићу,
 Те прескочи камену авлију,
 У авлију одеједе вранчића,
 Узтури му узду на јабуку,
 Сам се вранац по авлији вода.
 Он изиде на бијелу кулу
 И ту нађе тридесет сердара,
 Њима момак бојљу помоћ вика,
 Сердари му Бога приватеше
 И дивно му мјесто начинише,
 У зачеље до најстаријега,
 Па му чаше ошћедлије дају,
 Ошћедлије и добродошлице.
 Кад се момак вина напојио,
 Он старини ријеч бесједио:

Молим ти се старина сердаре,
 Кажу мене дворе Јанковића.
 Сердар њему ријеч бесједио:
 О Бога ти, незнана делијо,
 Шта ће теби двори Јанковића?
 Ево доба петнајест година,
 Од како је Стојан погинуо,
 Није су се више отварали,
 У њих није нико не имаде,
 Осим бака Стојанова мјјка;
 Но с' устави мојој б'јелој кули,
 Кад си тако згодан и прикладан,
 Ја бих река и бих се заклео,
 Да с' од неког соја госпоцкога,
 А даћу ти шћерцу јединицу,
 Ако буде редом умирати,
 Све ћу благо тебе оставити.

Но бесједи Јанковић Никола:

Фала тебе, старино сердаре,
 Фала тебе на твоје дарове,
 Ја ти дара нећу ниједнога,
 Већ те молим кано старијега,
 Кажу мене дворе Јанковића.

Онда сердар њему бесједио:

Лако ти је познати дворове,
 Највиши су двори у Котаре,
 А дворове бршљан уфатно,
 Проникнуле зовке из дувара.

Кад то зачу дијете Никола,
 Једнак је на ноге скочио,
 Доклони се староме сердару,
 Свијема им на друштву захвали,
 Па он сиде низ бијелу кулу
 До вранчића у авлију дође,
 Па се вранцу на рамена тури,
 Наћера га, прескочи авлију,
 Ће гледају тридесет сердара.
 Све се чуди мало и велико
 Оклен јунак, од кога ли града,
 Зашто дворе Јанковића тражи.
 Кад је момак кулу угледао,
 Готово му сузе ударило,
 Па наћера коња виленика,
 Те прескочи камену авлију,
 Наће стару Стојанову мајку,
 Ће сјећаше на врата од куле,
 Он одеједе у авлију вранца,
 Старој баки бојљу помоћ вика,
 Стара му је здравље прихватила,
 Но бесједи дијете Никола:

О за Бога, Стојанова мајко!

Је ли тестир на кулу изисти?

Тестир ти је, незнана делијо,

Тестир ти је, а да зашто није?

Ево доба петнајест година,
 Од како је Стојан погинуо,
 Јунак није на њу излазио.

Момак пође на бијелу кулу,
 Па се шета по бијелој кули;
 Гледајући тамо и овамо,
 Он угледа гусли Стојанове,
 Старој баки момак проговара:
 Је ли тестир, Стојанова мајко,
 Је ли тестир једном зашјевати
 Уз танане гусли јаворове?
 Бака њему ријеч бесједила:
 Цјевај сине овесели кулу,
 Одавно се није веселила,
 Сретан био, свуд се веселио.

Тад Никола гусли прифатио,
 Па разигра прете по струнама,
 Стара бака њему проговара:
 О делијо, Бога ми једнога,
 Да ми Стојан није погинуо,
 Ја бих рекла и бих се зарекла,
 Да то прети јесу Стојанови.

Кад је момак пјесму запјевао,
 Онда бака опет проговара:
 Дивно ли је грло у делије,
 Баш ка да је грло Стојаново.

Онда момак баби бесједи:
 О за Бога, Стојанова мајко,
 Ко је сина изгубио твога,
 Сина твога Јанковић срдара?
 А бака је њему бесједила:
 Погуби га Нукић барјактаре
 На Зечеву пољу широкоме,
 Одведе му љубу Анђелију,
 И данас је на Кладушу града.

А Никола њојзи проговара:
 Јадна бако Стојанова мајко,
 Кад је тебе Стојан погинуо,
 Је л' остало чеда од Стојана?

Баба њему ријеч проговара:
 Остало је мушко чедо лудо,
 По имену дијете Никола,
 Ја га држах на авлинска врата,
 У то неке вјештичине доше,
 Украдоше дијете Николу,
 Јанковића кућу ископаше.

Ал' бесједи дијете Никола:
 Чуј сад јадна Стојанова мајко,
 То нијесу вјештичине биле,
 Но је била Богом посестрима,
 Посестрима твог сина Стојана,
 Од планина пребијела вила,
 Па је мене вила одранила,
 И тебе ме бако оправила,

Ја сам главом Јанковић Никола.
 Кад то зачу остарала мајка,
 Скочи стара ка' да се помами,
 О грлу се објеси Николи,
 А запјева на бијелу кулу.
 Боже мио, ненадна весеља!
 То се чудо зачу проз Котаре,
 Те се купе котарски срдари
 На бијелу Стојанову кулу,
 Да ту виде сина Стојанова,
 Бака служи пиво и јестиво.
 Ту Никола мало постојао,
 Док је своје дворе поправио,
 Нагоне га котарски срдари,
 Да он баки нађе одјеницу.
 За то момак ни абера нема,
 Већ довати дивит и артију,
 Па је ситну књигу накутио,
 А шиље је на Кладушу града,
 А на руке Нукић барјактару,
 У књигу га момак поздравио:
 О Турчине Нукић барјактаре,
 Знаш турчине, то је било давно,
 Кад си баба погубио мога,
 Баба мога Јанковић срдара,
 Заробио мајку Анђелију,
 Но турчине Нукић барјактаре,
 Да си брже у прву нећељу
 На Зечеву пољу широкоме,
 Да на сабље живот дијелимо,
 И доведи мајку Анђелију,
 Мајку моју а љубовцу твоју;
 А ја јунак никог неимадем,
 Мајке немам а љубовце немам,
 Само Баку Стојанову мајку,
 Њу ћу довест самном на мегдану,
 Ако би ме туре погубио,
 Тебе бака може требовати,
 Да ти ћену у бешику шика,
 Када момак књигу накутио,
 Он ми лако књигуношче нађе,
 Те он шиље књигу шаровиту.
 Брзо дође на кладушу града,
 Кад је Турчин књигу разумио,
 Веома се књиги зачудио,
 Па дозива љубу Анђелију:
 Анђелија вјерна љубо моја
 Кад сам тебе љубо задобио
 Од силнога Јанковић срдара,
 Јел' ти чедо које остануло?
 А Анђа је ријеч бесједила:
 Остало је мушко чедо лудо,
 Лудо чедо од године дана,
 По имену дијете Никола.

Тада Нукић Анђи бесједио:

Ево ме је књига допанула,
Од некаква Јанковић Николе,
Да ја њему одем на мегдану,
И да тебе водим на Зечево.
Незнам шта ћу од живота свога,
Како влаше јадовито пише,
Ја бих река и бих се заклео
Да ће добар бити за мегдана,
Па ме влаше може изгубити.

Но му Анђа ријеч бесједила:

Господаре, Нукић барјактаре,
Ти се немој препаст господаре,
Ти имадеш Хајкуну ђевојку,
Њојзи друге на крајину нема,
Окити је што можеш најљепше,
Поведи је с нама на Зечево,
Некемо ли њега преварити;
Ако момак Јанковић Никола
На баба се буде уметнуо,
Он ће јаган бити на ђевојке,
Па можемо њега преварити
Са Хајкуном милом ћерцом твојом,
Од добра га коња одвојити,
Одвојити, млада погубити.

Кад то зачу Нукић барјактаре,

Опреми се на бијелој кући,
И опреми Хајкуну ђевојку,
И лиђушу мајку Николину,
Па отиде на Зечево равно,
Ту је Турчин шатор поперно,
Па под шатор пије вино хладно;
Служи му га Анђелија љуба.

Сада да ти за Николу причам:
Кад Никола књигу оправно
На Кладушу Нукић барјактару,
Тад се момак опремати мину,
Удри на се ђузел ћенсију
Све од свиле и жежена злата,
Он обуче три танке јечерме
Па по њима зелену доламу,
Искићену жеженијем златом,
По долами токе колајлије,
На које су до тридесет пуца,
Свако пуце миче литру злата,
А ма што је пуце под гр'оце,
У њем има и три литре злата,
На бурму је пуце начињено,
Кад би јунак био у планину,
Да с напије воде али вина;
По токама коласту аздију,
У коју је исплетена гуја,
На прси је запучила главу;
На његове токе колајлије,

На плочама у оба рамена,
Запучио два галића врана;
На главу му самур и челенка,
Па припаса мукадим појаса,
За појас му двије срмајлије,
Обје су му од баба остале,
У њих ништа од гвоздива нема,
До два вука од челика љута,
И чакмаци који ватру дају;
На пушкама ките запучене
Све од свиле и жежена злата,
На плећима завијене гране;
Што му грана на плећи купаше,
На њој бјеше алем камен драги;
Што му кита на прси бијаше,
Ту даница звијезда сијаше,
Па прикити на гајтану ћорду,
А млаћи му извели вранчића,
На кретање бабу зовијаше:

Устај бако, Стојанова мајко,
Да идемо у поље Зечево,
Јер ћу баба осветит Стојана,
Ал ћу и ја главом погинути.
Кад зачула Стојанова мајка,
Закувала као кукавица:

Не Никола, ако Бога знадеш!
Какав бјеше мој сине Стојане,
Немаше му пара до дивана,
Па је њега Турчин погубио
И тебе ће сине погубити,
Јанковића кућу ископати.
За то момак ни-абера нема,
Него баки ријеч проговара:

Устај бако, хајде да идемо,
Да погледаш дијете Николу,
Како ће ти осветити сина,
Да с насладиш душманину твојоме.
Виђе стара да јој не помаже,
Примаче се Јанковић Николи,
Те Николи попружила руку,
Па је за се тури на вранчића,
Опаса је мукадим појасом,
А притегну од сабље кајасом,
Па заиска копље коштујницу,
На које је од међеда глава.
Слуге хитро копље донијеше,
Даше га на коња јунаку,
Тад Никола наћера вранчића,
Старој баки ријеч проговара:
Држ' се бако мене и вранчића,
Ако би се пуштила вранчића,
Нећеш Бога виђет ни Божића!
Па прскочи камену авлију,
И наћера коња проз Котаре,

Гледале га котарске ђевојке,
 Па су младе ријеч бесједиле:
 Фала Богу, чуда великога,
 Куд отиде Јанковић Никола,
 И поведе остаралу баку,
 Може бити да ће на мегдану;
 На путу му добра срећа била.

Брзо момак сумину Котаре,
 Прифати се крила и планина,
 Докле пољу у Зечево сиде;
 Када вранац поље угледао,
 И опази коње код шатора,
 Стаде писка бијесна вранчића,
 А устаде Нукић барјактаре,
 И његова вијерна љубовца,
 Кад виђеше зорна каурина,
 Одиста се чуду зачудише.

Тад наћера Јанковић Никола,
 Он наћера коња код шатора,
 Па турчину ријеч проговара:
 Устај курво Нукић барјактаре,
 Устај Туре на мегдан јуначки,
 Да на сабље живот дијелимо.

А Нукић му на то одговара:
 Одпочини Јанковић Никола,
 Да се ладна напијемо вина,
 Један другом крвцу опростимо.

Ал' бесједи Јанковић Никола:
 Ја не могу с тобом пити вино,
 Ти си баба погубио мога,
 Баба мога Јанковић Стојана.

Онда Турчин њему проговара:
 А ти момче Јанковић Никола,
 А ти кајде да се помиримо,
 Ја имадем Хајкуну ђевојку,
 Да је љепше нема на крајину,
 Ја ћу тебе шћерцу поклонити,
 Да будемо по злу пријатељи.

Млади момак јаган на ђевојке,
 Па Турчину ријеч бесједио:
 Ну изведи Хајкуну ђевојку,
 Да ја виђу у туркиње лице.

Скочи Турчин, једва дочекао,
 Те изведе Хајкуну ђевојку,
 Па јој скиде печу и ферецу,
 Сину лице ка' на гору сунце,
 Жуте јој се златајли ђердани,
 Злато жуто а грло бијело,
 Ах, како је младој поднијело!
 А на њу је ђузел ђеисија
 Од кадифе и жежена злата,
 Она гледна, оћело јој дивно,
 То ђевојци добро поднијело;
 Кад је виђе Јанковић Никола,

Од јада га забољела глава,
 Од главе га прифати грозница,
 Ал' се момак муки не подаје,
 Но турчину ријеч проговара:
 Бре копиле, Нукић барјактаре,
 Ја таквијех имам у Котаре,
 Што ми мету дворе и стоборе,
 Излаз туре на мегдан јуначки.
 Турчин виђе да га не помаже,
 Већ узјаха на коња дорина,
 Па Николи ријеч проговара:

О соколе Јанковић Никола,
 Ал' ћеш ћерат, али ћеш бјезкати?
 А Никола њему проговара:
 Моје звање а твоје ћерање,
 Ја ћу тебе станут на билегу.

Кад то зачу Нукић барјактаре,
 Он наћера пољем широкијем,
 А Никола стаде на билегу,
 Копље Нукић тури барјактаре
 На сокола Јанковић Николу,
 Преко њега копље прелећело,
 У руку га момак уфатио.

Када виђе Нукић барјактаре,
 Ђе остаде јунак на вранчића,
 Одиста се добро препануо,
 Ал' се мук Турчин не подаје,
 Већ Николи стаде на билегу.

Тада момак заиграват пође,
 Па доћера пољем широкијем
 А пушти му копље коштујницу;
 Како копље пољем одлећело,
 Замумљала од мећеда глава;

Зачуди се Нукић барјактаре,
 Па се сави на коња дорина,
 Дорат клеца на прва кољена,
 Преко њега копље прелећело;
 Још се турчин уставити ћаше,
 Да Николу чека на мегдану;
 Ал' кад виђе Јанковић Никола,
 Ђе му Турчин стоји на билегу,
 Он наћера вранца виленика,
 А извади сабљу димишкљу,
 Загракташе два галића врана,
 А запишта на преима гуја,
 Вика стаде бијесна јунака,
 Фриска стаде коња виленика,
 Црни би се ђаво помамио,
 А камоли Нукић барјактаре,
 Он окрену коња од мегдана,
 Па побјеже пољем широкијем,
 Поузда се у коња дорина,
 Неће ли му како умакнути.
 Поћера га Јанковић Никола,

На вранчића коња виленика,
 Ђе га стиже ту му главу диже,
 Уфати му коња од мегдана,
 Па се натраг врати код шатора
 Скиде бабу од коња вранчића,
 Суорете је Стојанова Анђа,
 Па се ш њоме грли и целива.
 Даже куја Стојанова Анђа
 И тужи се Стојановој мајци
 На Нукића фисна барјактара,
 Не би ли се боље удворила;
 Ш њом се стара бака пољубила,
 Јере не зна што је учинила,
 Цмили млада Хајкуна ђевојка,
 Боље жали ријеч Николину
 Него баба Нукић барјактара,
 Но Никола мајци бесједио:

О за Бога, мајко Анђелијо!
 Кад је Нукић изгубио баба,
 Мога баба Јанковић сердара,
 Ђе сте тјело њему оставили?
 Но бесједи Анђелија мајка:
 Ево гроба Јанковић сердара,
 Код шатора Нукић барјактара.

Тад Никола на ноге скочио
 И одкопа гроба Стојанова,
 Па довуче Нукић барјактара,
 У гробу га баци код Стојана,
 Па му енда бесједи Никола:
 Отолен се подиже Никола,
 Он узјаха коња виленика,
 За се тури Хајкуну ђевојку,
 Стару баку бјеше поставио
 На дората Нукић барјактара,
 А за њом је Анђелија мајка;
 Обрнуше пољем Зечевијем,
 Прва момак танко гласовито,
 А све често бије кумбурама.
 Зачула га од планине вила,
 Посестрима Јанковић сердара,
 На вацјева при планини вила:

Благо мене, дијете Никола,
 Кад освети побратима мога,
 Ал' Никола мој милосан сине,
 Зар ћеш мајци твојој опростити,
 Што је твога погубила баба?
 Кад би својој опростио мајци,
 Проклета ти моја храна била!
 Но Никола вили бесједио:
 Мајко моја од планина вило!
 Нерођена као и рођена,
 Сад ћеш виђет што ће од ње бити.
 Изведе је на врх од планина,

Прекиде је на четири трупа,
 Остави је на четири пута.
 Ко пролази друмом широкијем,
 Нека види што је издајица.
 Отолен се подиже Никола
 Низ Кунару зелену планину,
 Шњиме стара Стојанова мајка
 И Хајкуна кићена ђевојка;
 Окрену се дијете Никола
 На Хајкуну прикладну туркињу,
 Она лије сузе од образа,
 Никола јој ријеч бесједио:

Што је Хајко, дуго јадна била,
 Зашто сузе низ образе ваљаш?
 Ал рђава имаш господара,
 Господара Јанковић Николу?
 Ал' ђевојка њему одговара:
 Како што је Јанковић Никола,
 Знаш ли што си река на Зечево,
 Да оваких имаш у Котаре,
 Што ти мету дворе и стоборе,
 Па меводиш да робујем млада,
 Никола јој ријеч бесједио:

А небој се Хајкуно ђевојко,
 Узет ћу те за вјерну љубовцу.
 Кад Хајкуна ово разумјела,
 О грлу се њему објесила,
 Тада баба заборави свога,
 Поче пјеват зеленом планином.
 Кад Никола сиде у Котаре,
 Све се купи мало и велико
 На бијелу Јанковића кулу,
 Те Николи мегдан честитају.
 Веселе се котарски сердари,
 А кукају котарске ђевојке,
 Што Никола доведе Туркињу.
 Момак пође у бијелу цркву,
 Покретно туркињу ђевојку,
 Покрети је и вјенча је за се,
 Да је љуби кад год се пробуди.

Ћњижевни преглед.

Пламенови, пјесме *Радована Кошутића*, II. У Н. Саду, штампарија дра Павловића и Јоцића. 1890. Цијена 15 новч.

Цртице Из самачког живота, пјесме *Вл. М. Јовановића* (оштампано из Отаџбине). Београд, 1890. Цијена 30 пара дин.

Велики називи пјесама, које су у овоме гласнику довољно говоре о раз-

лици њиховој унутрашњој; и пошто се у њима огледају два различна правца, рецимо, стари патриотски и модерни друштвени, чини ми се, да ће бити zgodно о њима уједно проговорити.

Пишући о појезији *Војислава Илића* ја сам био реко, да она патриотска струја, која је у нашем пјесништву готово три четвртине овога вијека владала, сасвијем малаксава послје великога рата српско-турскога, и с њом да и наше пјесништво малаксава с тога што смо се били навикнули на првом мјесту ратном трубом противу Турске па освету народ подизати..... „па како је тај бој пошљедњи с Турском свршен, и то на штету народну, као да је шћела српска пјесма да умукне“.¹⁾

И то је било сасвијем природно. Српски се народ нашао у сасвијем другијем приликама и за то је требало тражити друге путове. У то доба појавио се Војислав, који новошћу очарава и заноси, и као свака новина наравно изазивље мргођење старе патриотске школе, и то је негодовање нашло и свога пјесника баш у Радовану Кошутићу, који је написао своју највећу пјесму противу „најмлађег нашег покољења пјесничког“. Али први дио његовијех *Пламенова* није био циља погодио, јер „они у главноме немају смисла послје великога рата српско-турскога, већ пошљедњег“. И као да је пјесник ову моју примједбу хтио уважити, у овоме другоме дијелу оставља на миру Туреку, па удара на људе, који су у Србији владали од Сливнице до славска с престола.

Шумадијо кршна, мајко дичних тића,
Буди Карађорђа, Вељка, Синђелића.

На Мишару нови ваља бити бој!
Задуд твоји лави многу крвцу лили,
Потомци тј образ у црно завили,
Смремају ти укоп, мучениче мој!
Прела твоја шћара, срце нема жара,
Грешна пјесма јечи с проданог олтара.

Ево још једне строфе из друге пјесме:

Около тебе амије се нију,
Сисају жићу пошљедњу крв;
Синови твоји сами је лију,
Да вид ти јачим мраком покрију
Да џакни будеш гаврану стрв.
Изроди клети у теби с' коте —
Хој, земљо наше вељо срамоте!

Па још једну да наведем:

Кров уста моја тисуће вборе,
Клетву им буди преварен ва

1.) Стражилово, 1888, бр. 16

Гледа те Босна, Јадранско море.

Цела им груди твој миски пад.

Јевропа ти се на погреб спрема —
Тв, прости храме, где бога нема!

Оваква му је свака пјесма, свака строфа, сваки стих — дивљи крик очајања, бијесно дрмање успаванијем нараштајем, да се из смртнога сна пробуди. И ваља признати, да се равнодушно не могу читати ове пјесме. Али опет морам такђе признати, да ниједна није на мене дјеловала, као Војислављева *Грађанска Врлина*. А тенденција је иста, само што је начин различит. Војислав је објективно нацртао слику, по ко има срца нека плапе; а Радован се узимље да нас сам распади. Да се пријем начином боље може постићи сврха него друге, свакоме је јасно, јер је таква човјечија природа да се веселије лаћа посла по сопственој иницијативи него ли по туђој. Осим тога пред оном објективном сликом може се и сам грешник тргнути и на прави пут изаћи; дочим се жигосањем од тога пута за вавда може удаљити. У томе се и састоји предност нове школе пред старом, која губи све више шљедбеника.

Него се мени чини, да још нијесу Пламенови ни у другом дијелу погодили прави пут; толико је истина да данас не мајају већином смисла послје великога рата. Да патриотска пјесма буде од трајне вриједности, треба да јој најприје буде предмет трајан; треба да припадне на самом извору зла, што стоји на путу срећи народној. А пјесма, која смијера на пролазно зло, и вриједности је пролазне.

(Наставиће се у идућој свесци.)

Одговори Уредништва.

Беч. Г. Д. Ђ. О. Примили смо у своје вријеме, него смо заборавили наредити, да Вам се лист шиље. Извините и здравствујте!

Брчка. Г. В. Ђ. Љ. Ми Вас радо у коло наших сурадника примамо. Пјесма ће Ваша ићи у јануарској свесци. Наредили смо експедицији, да Вам се редовно лист шиље. Пријатељски подрав!

Задар. Г. Љ. Н. Радићемо да све употребимо; и здравствујте!

Уређује Др. Л. Томиновић.